زەڕینە و سیمینە

کۆمەڵێک تێکستی فۆلکلۆری ناوچەی کرماشان

بەرگی یەکەم مەتەڵ

پێشەکی

وە ناو خودایٚ گەورا

برا و خوەیشکْ عەزیز، فەرهەنگْ کوردی لە هەر باوەتێگەو گ بوود رەنگین و رازاوەس و خەسپەنْ ئیمەس ک ئی میراتْ پڕبایەخە بپیەرێزیمن. نەتەوەێگ ک نەتـویەنێ وە زووان و فەرهەنگْ خوەیٚ بخوەنێد و بنـوسێد، هەمیشە دوٚیا کەفتێ و ژێردەسەڵاتە و خەڵکان قازاشتێ نییەنە پێ.

هنایٚ لاپەڕەیٚ مێژوو دەیمنە و دوٚنیمن گ زووان کوردی هـوٚچ خزمەتێگ وە پێ نەکریاس زانی ئەڕا؟ ئەڕایٚ یەگْ خوەمان نەتـویەنسیمنە و نە تـوواسیمنە. وە واتایٚ خوەمان (هەگْ تـوواسم بـوٚ تەوەنسم نەوٚ) هەمیشە چەوەڕێ بـوٚمنە خاوارە بایٚ و ئەڕامان بـوٚشێ ئیمە کی بـوٚمنە. ئیمەیش هەر چی ئەوان وەتنە و نـوٚسانە بێ یەگْ رەخنەێگ لێ بگریمن وەتیمنە درْسە گاجاریش شانازی کەیمن و قسەیٚ ئەوان کەیمنە شەقڵ بێ خەوشێگ ئەڕایٚ قسەیلْ خوەمان. (کورد و کوردستان) زانایٚ ناودارْ کورد (ئەمین زەکی بەگ) <u>لە کوو و</u> کورد و کوردستان (مینورسکی) لە کوو؟ م باوەڕم یەسە گ ئەگەر (ئەحمەدی خانی) خاوەنْ (مەم و زین) وە تورکی هەڵوەس بنـوسیاد، فرە زوٚتر لە یە ناسیارە و بـوٚیاد یا ئەگەر: هێمن، هەژار، قانێع، نالی، گوٚران... وە زووانْ فارسی یا عەرەبی بووەتان و بنـوسیان، ناودارەیلْ فرەێگ لە دەور کەفتیان گ ئەڕایٚ ئیمە بـوٚنەسە خودالایەقدی. ولّام لە خوەد پرسیدە ئەڕا نەوەتن؟ ئەڕا یەگْ بـوٚشن ئیمەیش تـویەنیم. یەسە ک (گوٚران) بوودە هەستیارْ کورد و(هێمن) بوودە بەێتێئەڵوەسْ نەتەوەیی و (قانێع) لانْ کەم تا سەد ساڵتریش ئەڕایٚ کورد پەێغام دێرێد. یەیٚ کورد خاستر تـویەنێ بـوٚشێ م کییم تا یەگْ دەرەکی بایٚد و بـوٚشێ ئـوٚیە یەینە. هنایٚ

تووایمن له بارەیٚ خوەمان بوٚشیم دەسْ لاژێر گریمن و وە دەمەدالاٚنێگە و ئوٚشیمن: ئای بەشمان خوریاس، مافْ رەوامان نییەنە پێمان، بێچارەیمن، هوٚچ نەێریمن... هەگ ئەولاتریگیش چشتیٚ لە بارەیٚ کورد ئوٚشیٚ چەوتەفەقوومان یەسە ک بوٚشیٚ:

کوردەیل مێواندارن، زاتدار و نەترسن پیەک کارامە و زانان و... ت وە ناوْ یەیٚ کورد چوٚ یە هەڵسنگنید؟ زوورم لە کرماشان و ئیلام، ک وە داخەو خوەیٚ ڕەوشی خوەیان لە دەس دانە و چوٚ کەسێگ ک لە ماریەت کەفتوٚ، قوژگە دانە و چەوێان ها دەسْ باوەژنەگە، نییەزانن باوەژنەگەیش بنایمیٚ نامشتێیە و دەنگ ئەو کەور خەێد. کوردْ کرماشانی ڕێزْگول نەێریٚ و خوەیٚ ریٚ کشْ وەردْ خوەیٚ بڕیە و نوٚسەر و پسپووڕکار بایەس بوودە میمگەزەڕگ ئەڕایان تا بوٚشیٚ ئوٚیە کیین. ئەڵبەت ئەوەیشە تاوان خەڵک نییە.

(زەڕینە و سیمینە) بەشێگ لە واتەیل و چەوچەیل و باوەڕەیل و شێعرەیلْ <u>فولکۆلۆرْ</u> زووان پیەنْ کوردیە کە لە مەڵوەنْ کرماشان و ئیلام کووکردمە. لە راسا یانە وە ناو (شاهد مثال) ئەڕا وشەیلیٚ ک لە (فەرهەنگْ باشوور) کوو کردوٚم نوٚساوم و چەن سالیٚ خوەم دامە خەمچەسەری و کووێان کردم و ئیسەیش بوٚیە (زەڕینە و سیمینە). هنایٚ ئوٚشیم زووانْ پیەنْ کوردی وە راسی زووانْ پیەنێگە نیەزانم کی زووانْ ئیمە کردە زاراوە هەر کە بوٚ وە تیرْ کوڕْسێایٚ گرفتار بوو. ئەڵبەت یە بەرگْ یەکم (زەڕینە و سیمینە)س ک تەنیا چەوچەیلە، بەرگەیلْ ترەکیٚ پەندْ پێشنان و باوەڕەیل و خورافەیل و شێعرەیلْ <u>فولکۆلۆرە</u> ک ئەوەیشە وەیٚ زوٚ چاپ کریەێد.

واتە و چەوچە و هەڵوەسەیڵ فولکلۆڕ کوردی دەنگدانەوەێ ژیان و سرۆشتْ کوردەواریە ک ساڵەیڵ فرەێگ لە سەرێ چییە. هنایێ نووڕیمنە واتەیڵ و چەوچەیل یا هەڵوەسەیڵ فولکلۆر کوردی، بەشْ نادیارْ فەرهەنگْ کورد چۆ تاپووێگ خوەێ نیشان دەێ. نەخشْ ژن، منالْ، پیاو... کورد هەر لە سەرەتاێ مێژووە و پەێڕەوشت و پاخاشەکەرْ (فئودالیسم) بۆیە وکول چشتێ وەو روانگاوە و نووڕیە لە سەر یانەیشە زووان و فەرهەنگْ خوەێ پیەرێزانێە. زیاتر لە سەد واتەێ کوردی لە بارەێ ژن دێریم ک گاجار چۆ فرێشتەس و جارێگیش بوودە دلیمەێ جادوو. یا داشتنْ منالْ کوڕ چ کارگەرییگ لە ژیانْ کوردەواری داشتێە. لە زوورمەێ واتەیڵ کوردی زەۆ، مانگا، ژن، کوڕ، تفەنگ، ئەسپ و... ک نیشان دەێ ژیانْ کوردەواری لە سەر بنگەێ (فئودالیسم)ـە و شانازیش وە پێ کەێد. باشوورْ رووژ هەڵات بەشْ فرە گەوراێ فەرهەنگێ وتاریە و نەنۆسریاێە و کەسێ لە بانێ هۆردە و نەۆیە، وەڵام ئیمەش لە ئەو دۆیاێ کورد جیاواز نیمن و فرە باوەڕەیل خاس و خراو هاناومان ک بێ یەگْ بۆشیمنان، خوەیان پوو ئەودەیشت خەن وچۆ دڵنگێ ک ئەپڕۆنگ بوودن، بڕیاسە باڵاێ کوردەواری. لە وێەردە لێواێ ئمڕوو رادۆن و رووژنامە و... نەۆیە ک مەردم خەریکْ خوەێ بکەێد و هەر چێ ک تواێ بێ شەڕ و بێ سەرەدەرد بەێدە خوەردْ مەردم. وەێ بوونەوە مەتەڵەیل و چەوچەیل یەکێ لە سەرگەرمیەیڵ زوورمەێ مەردم بۆیە و مەشغووڵیاتی شەوارْ منالەیل و وریاێکردن و... ک ئێرەنگە ئەوقرە کەم رەنگە و بۆیە ک کەسێ هەر لە بانێ باس نییەکەێ مەتەڵ (مەڵگ مامەد) و (نەوینە) و (گۆڵوەشان) و فرە مەتەڵەیڵ تر ک جار وەختێ هەفتەێ دْهەفتە وە پێ چیادن، سەرمەشقْ درسْ زندەگی منالەیل بۆ ک راسی و درْسی خاسە، ئەوێن پاکە، خودا راسە یا فڵانە چەوچە ک هەفتەێگ هۆر لە بانێ کردیامن ک

چەسە؟ هەر کەس بوەتادەێ عەقڵێ تەمام بۆ، یا هەرکەس بڕەسێدە زەڕینە و سیمینە و خوەێ بەێدە تخونێ، ئەگەر کوڕ بوو، بوودە دۆیەت و ئەگەر دۆیەت بوو، بوودنە کوڕێگ، ئارەزووەیل دۆر و دریژێ ک وە دریژای مێژووێ کوردەواری باریکەو بۆیە وەڵام نەوڕیایە. کەس نییەزانێ ریشەێ ئی هەمگە رەنگینە لە ئاوْ کام کیەنی تەسەڵ بۆیە ک باڵەندەێ دامزێەێ خەیاڵ وە چەو پرتاننێگ ئەسیرْ خوەێ کەێد.

چەوچەێ کوردی ئەڕا خوەێ زوورمیەیلێ دێرێ ک لە ناو گەلەیلْ تر نییە ک گلە وە گلە ئاماژە وە پێان کەیم:

یەک) خاسە بزانیم چەن گلە ناو ولاناو ئەڕاێ چەوچە لە ناو زووانْ کوردی دیریمن تا ئەو کەسەیلە ک وە دەرەقەتەیل و دەرەتانەیل زووانْ کوردی دڵنیا نەۆنە زەرەێگ فام بێەنەو ک یە چۆنە. لە زاراوەێ باشوور (چەوچە، چەو چەو، چەێکەچەێکە، چێکەچێکە) و لە زاراوەیلْ تر(بۆڕێن، کێبەرکێ، مەتڵۆکە، لیچار، لەگەز، مەتەڵۆک، دەناچیە، فیشاردە، تشانۆک، لەغەز، مەتەڵ، شتیکانێ) ئۆشیمن ک یەک لە یەک رەنگین تر و رازاوەترە.

دۆ) چەوچەێ کوردی پڕە لە (ئستعارە، ئیما، ئشارە، تەشبیە، جناس، سەجع، هەجوو) و... ک بنکول هەڵوەسە ک هەر کام لە یەکێ لە بابەیلْ شێعریە. هەر لە (فەهلەوی بگر تا چووار پارە و پەنج خشتەکی وسێ وەسێ). راسە و راس بۆشم هەر کەس تووای بزانێ ئستعارە و ئیما و تەشبیە و... چەس باێد و گووش بێەێدە چەوچەیلْ ئی مەڵوەنە. چەوچەێ باشوور دۆپیەک کردنْ باوەتێگە وە وەشەیلێ ک بێجگە لە رەنگینی؛ باوەتەیلْ شێعریش جی وەجی کەێد و ئاڕازانْ نەنوومەتێگە لە سرۆشت و ئەمزار و زانستەیل و نەزانستەیل. ئی چەوچەیلە چۆن ئەڕاێ مناڵەیلە، هەر لە مناڵیە و هانێان دەێ ک هۆر کردن

چۆنە، دۆنیایَ شێعر چەسە، چۆ هەڵوەسێگ داوەسن و بێ ئەوەیَ ک لە مەکتەوخانە یا ئاکادمیەک بچن فێر بۆنە ک شێعر چەسە و هۆردە هۆردە کەفتنەسە ناو دۆنیایَ هەڵوەس و ناودارە و بۆنەو وە زووان و فەرهەنگْ خوەیان لە بانان خزمەتەیلیَ کردنە ک ئەڕا کولکەسیَ دیاریە. چۆن بەشْ فرە گەورایێگ لە زووان و فەرهەنگ و وشە لە ناو ئی چەوچەیلە هەشار بۆیە و ئەو کەسە ک چەوچەیێگ داوەسیە تەقەلا کردێە وشە و داب و نەریت و فەرهەنگْ کوردەواری لە تیَ بپیەرێزیەد.

سیَ) چەوچەیَ کوردی ئاینەیێگ لە سرۆشت و مەڵوەنە ک یەکیَ لە قۆناخەیل شێعرْ کوردی، بەشْ سرۆشتی و نیشتمانییە و چەوچەیلْ کوردی زوورمەیان لە بارەیَ سرۆشت و ئەمزارْ کشتوکاڵ و رەشماڵ و ئەو ئەمزارەیلەسە ک ئەولێا ژیەێد و بەشێگ لە ژیانێە. کەمتر چەوچەیێگ دۆنیمن ک بەشێگ لە تکنولووژی یا سناعات لە تیَ بوودن.

چووار) وە راسی ناو کەسەیلیَ ک ئی چەوچەیلە وەتنە یا درْس کردنە دیاری نییە، وەڵام تۆیەنیمن ئاماژە وە چەن کەس بکەیمن ک بێجگە لە یەگْ خوەیان بەێتئەڵوەسەیلْ گەورایێگ بۆنە، چەوچەیلْ فرە رەنگینێگیش وەتنە جوورْ (سەی یاقوو مایەشتی، نەقی، مەلا مەنووچێرْ کەولیوەن، مامەد پاشا رووسەمی، کەێخودا رەزایَ قڵاڕمن، ئسمایل خانْ جەلیلیان) و فرە کەسەیلْ تر ک لەیَ باوەتە باشقەیَ گشتن.

پەنج) چەوچەیَ کوردی تەنیا یەیَ بەش نییە یا ئاماژە وە یەیَ چشتْ خاس نییەکەیَ هەر چەوچەیێگ دۆنی لە بارەیَ چەن چشتیَ قسە کەێد ک لە ناو یەک یادۆ لەت وەتریاس هەر خودْ وشەیَ (چەوچە) واتە (چە) وە (چە) کە سەرجەم بوودە (چەوچە) یانیَ دۆ یا چەن چشت. بەسبار:

(۱ چووار فەرزەندْ بیٚ دایە

(۲ چووار قووچْ بیٚ خایە

(۳ چووار تاجرْ بیٚ مایە

(٤ چووار عاسایٚ بیٚ سایە

۱) ئسرافیل، ئزرائیل، جبرائیل، میکائیل

۲) وەهار، تاوسان، پاییز، زمسان

۳) وفر، واران، تەگر، سایەقە

٤) زەو، مانگ، خوەر، زەڕینەوسیمینە

یا

(۱ دۆ فریٚشتەیٚ سیەیٚ جەور و جەفا کیش

(۲ قامەت چەمیدەها لە شوونْ ویٚش

(۳ یەکیٚ دووانزە چوو تاش ها وە دووشەوە

(٤ یەکیٚ ها لە بەرگْ ئاسن پووشەوە

(۱ گایٚ جفت ۲) جفتیٚار ۳) گاوەسن ٤) کوریە

شەش) وە کار بردنْ سناعاتْ شیٚعری و کلٚک وەرگرتن لە شیٚعر و رازاننْ وتار وە ئیما و ئستعارە و جناس و... وە واتایٚگ تر دۆپیەک کردن و هەلٚسنگاننْ یەیٚ باوەت وە چشتەیلْ دیاری و ناسیٚار ئڕای دیگەران و تاقی کردنْ هووش و زانابیان. بەسبار:

سافلی سافان، سافە چۆ هەسان

قەوەیٚ شڕ ئەو ژیٚر، قەوەیٚ نوو ئەوبان

هـەم دەرمـانْ ژان، هـەم جیـگـیرْ نـان
مـەردم لـێ تـیـەرن لـە قەێ کۆیەسان
یا:
سـراوێ لەێ سەرزەمینە جارِیە
ئـاوێ مـوفـیـدە چـۆ مــرواریـە
چـەن هـزار هزار کارگەر داروو
رووژێ چەن دەلیا لە لێش مەواروو
بتووای راد بۆشم ماناێ ئەو حەوزە
سـفـێـدە، زەردە، زلاڵـە، سـەونـزە

هەفت) دۆیایین زوورمی چەوچەێ کوردی، ئەزموونە شێعرە (مناظرە) ک بەێن دۆ یا چەن کەسْ ترەک بۆیە. وەێتەور ک بەێتئەڵوەسێگ چەوچەێگ لە پارچە شێعرێگ ئەڕاێ کەسێگ کل کردێە و وەڵامێ لێ تۆواسێە و ئەویش لە چووارچوو شێعر وەڵامێ داسەو.
سەید یاقوو ماێەشتی ئڕاێ رەحیمخانْ سەروەناوی:
پـەنج مـەلا هەنەن بێ دەس و قەڵەم
وە سـوو تـا ئـێـوار مـەنـیشن وە هەم
ئەو پەنجەێ ئاهن، ئی پەنجەێ سۆنبڵ
مـەکـیـشـن دیـوارْ بـێ ئـاو و بـێ گـڵ
جوواوْ رەحیمخان :
پەنج مەلات پـەنج سێخْ ئاهن بەدەنەن
فــکــرْ رەویــەێ رەفتــارْ زەنـەن

ئـەو سـێـخْ جـووراو دنـیـاش وە کـامەن
ئەویش هامنشەستْ حووری حوور فامەن

یا نموونەیٚ ترەک ک سەی یاقوو ئڕایٚ رەحیمخان کل کردێە:
دەریای عۆمانی، دەریای عۆمانی
غەواسْ بەحرینْ دەریای عۆمانی
یەیٚ رووژ جە گەردشْ زمانەیٚ فانی
تـەجـربەم گـرتەن پـەیٚ نۆکتە دانی
ناگا چاوم کەفت ئەو دۆ تیپ سووار
تـیـپیٚ فـەرەنـگی، تـیـپیٚ زەنـگەوار
نـە مابەێنشان دۆ تەن ریش سـفێد
سەرتا پا عۆریان بیٚ ماوا و بیٚ زێد
لاشەشان چنۆ پووسْ پەڵەنگ گوڵگوڵ بی
رەنـگْ گـوڵ نـە تەورْ دیـدەیٚ بـوڵبـوڵ بی
دۆ سەفْ سـووار یەسـار و یـەمـیـن
هانە خۆسوومەت پەیٚ قەتعە زەمین
چنۆ مۆرغْ بسمەل ویشان لەش مەکەرد
ئەوان فتوا مەیان، ئەیان بەش مەکەرد
هـەر کـەسیٚ رەغـنە وەیٚ مانا بـردەن
گوویا سەی یاقوو زەڕ خەرید کەردەن

جوواو رەحیمخان:

سـەيد وە خـێاڵ، سـەيد وە خێاڵ
بەحبەح لەێ فکرە کردی وە خێاڵ
غەواسْ بەحرەينْ دڕ و و دانە و لاڵ
سەڕافْ سۆخەنْ خوردە ماوی خاڵ
مەعلوومە حەرفت خوەش مەجازییە
تاس و تەختە و نەردْ نەبەرد بازییە
وە مـەجلسانـدا خـانان مەنیشان
تووتی وار مەکەن لوئلۆ دۆڕفشان
وەێ بازی نەردا هەر کەسێ شەش دەر
بـبنـدوو ئـەو کـەس مـەيوو سـاحب سەر

برا وخوەیشک عەزیز واتەێگە ئێوشێ:

(مێوانْ یەێ شەوە، دووا گووی سەد ساڵە)

وە خەسپەنْ خوەم زانم سپاسْ ئەو کەسەیلە بکەم ک خوەێان میەنێ کردن و بەشداری ئی کارە کردن و لە کارْ کامپیوتری کردن و ساقکردن و کوو کردنْ ئی واتە و چەوچەیلە هامێارم بۊن:

برایْ عەزیز	مەهدی خانەبەیگی
برایْ عەزیز	بابەک ئەڵماسی
برایْ عەزیز	عەلیحۆسەین رزایی
برایْ عەزیز	پووریا قەمەری
برایْ عەزیز	ئەرسەلان حاتەمی

ئـ

ئارد هەڕیایۆ، ئاسیاو نەدیدە   **وەفر**[١]
قەنْ شکیایۆ، تێشە نەدیدە   **تەگر**[٢]
<u>کۆلەنجەیۆ مەخمەڵ</u>، <u>ئەقراژ</u> نەدیدە   **قورْخ**[٣]

Ardi herŷaê asyaw nedîde
Eni şikyaê têşe nedîde
Kwiĺenceê mexmeĺî eqraj nedîde

ئاسمان، ئاسمان
گنێ گووشتە <u>زەٙو سمان</u>   **مـۆش**[٤]

Asiman asiman
Ginê gûşte zeü siman

ئاسمان سایە و وفر وارێ   **ئەڵەکْ ئارد وێژ**[٥]

Asiman saêe û wefi warê

---

١ – وەفر: بەفر.
٢ – تەگر: تەرزە.
٣ – قورْخ: لەوەڕگا.
٤ – مـۆش: مشک.
٥ – ئەڵەکْ ئارد وێژ: هێڵەکی ئارد بێژانەوە.

ئاسمان، مـۊسمان

یەێ چشتێ خس زەۊ سمان   **تەگر**

Asiman, müsiman
Yeê çiştê xis zeü siman

ئاسیاو خەیویلە، تەوْر چووینە

گەماڵ باوگ خاون، سەێ باوگ لووینە   **مەشکە**

Asyaw xeywîle, tewer cuwîne
Gemal bawg xawin, seê bawg luwîne

ئافەرین جەهان، ئافەرین جەهان

عەقڵ و هووش خاسە، ئەڕاێ هەر ئنسان

یەێ نەفەر لە یان، یەێ نەفەر لەوان

سەرێان مەکنن وە زوورْ تەکان

زەردە خەنەێگ کەێد هێمان ها زووان   **کرمیت**[1]

Aferîn cehan, aferîn cehan
Éqĺ û hûş xase er̂aê her ınsan
Yeê nefer le yan,yeê nefer le wan
Serêan mekenin we zûri tekan
Zerde xeneêg keêd hêman ha zuwan

ئاو لە ئەفتاوە، رووژ لە رووژ ئاوە

١- کرمیت: شقارتە، ئاگر.

هەرکەس هەڵێ دەێد، عەقڵێ تەواوە   نماز و رووژە[1]

Aw le eftawe, r̂ûj le r̂ûjawe
Her kes hel̂ê deed éql̂ê tewawe

ئاو و ئاگر دەر هەمە
لە ناوێ زیل و بەمە
مناڵەیل لە دەورێ جەمە   سەماوەر و قۆریی و پیاڵە

Aw u agir der heme
Le nawê zîl û beme
Minal̂eyl le dewrê ceme

ئتاقێ دێرم، دۆ دەر لێ وازە
وە حۆکمْ ماموور، ئاتەش پەروازە
وە حۆکمْ ماموور، لە لێ تیەێدەدەر
بوودە یەێ مەخشەڵ، لە ئاگرْ سوّیەر   کرمیت

Itaqê dêrim do der lê waze
We ȟokmi mamûr ateş perwaze
We ȟokmi mamûr le lê tyeêde der
Bûde yeê meşxel̂ le agiri süyer
ئوساگەێ ناو حەوش بساز جفتێ کەوش

١- نماز و رووژە: نوێژ و ڕۆژوو.

نـه شوونْ دەس و نه شوونْ درەوش   ركاو[1]

Usageê naw h́ewş, bisaz ciftê kewş
Ne şûni des û ne şuni direwş

ئەر تْ عاقڵی عەقڵد ها له سەر
ئەوه كام مەله هەفت باڵ ویەێ سەر   ماسی

Er ti éaqil̂î éql̂id ha le ser
Ewe kam mele heft bal̂u yeê ser

ئەر تۆ سەڕافی، مەپرسن هەواڵ
ئەوه كام مەله یەێ سەر و هەفت باڵ   ماسی

Er to ser̂afî mepirsin hewal̂
Ewe kam mele yeê ser û heft bal̂

ئەچیله و مەچیله
ها له توو یەێ جامیله   خا، هێلكه

Eçîle û meçîle
Ha le tû yeê camîle

ئەسپْ سییەێ قەمتەرێ[2]

---

١ – ركاو: ئاوزنگ.

٢ – قەمتەر: هەوسارێكه بۆ وشتر.

هەر قەمتەرێ یەێ مەیتەرێ[1]   ڕەشماڵ، سییەماڵ

Espi sîyeê qemterê
Her qemterê yeê meêter

ئەسپْ کەوْ کەریم خان
هەڕەهەڕێە ئەڕاێ دان   ئاسیاو[2]

Espi kewi kerîm xan
Her̂eher̂êe er̂aê dan

ئەسپْ کەوْ کەژەڵ[3] خان
دەلیا بڕ و بێ سقان   زالۆ[4]

Espi kewi kejel̂ xan
Delay bir̂ û bê siqan

ئەگەر فام دێری، فامد وە هۊرە
کام لەێ مەلەیلە وەهار وە شیرە   شەمشەمە کوورە
Eger fam dêrî famid we hüre
Kam leê meleyle wehar we şîre

١- مەێتەر: چاودێرکەری مەڕ و ماڵات، مهتەر.

٢- ئاسیاو: ئاشی ئاو.

٣- کەژەڵ: ڕەنگی کەو و سووری تۆخ.

٤- زالۆ: زەروو.

ئەڵهەێزەر و مەڵهەێزەر

هەفت ئاخون و یەێ مەێزەر شەن

Eĺheêzer û meĺheêzer
Heft axwin û yeê meêzer

ئەنتەرانجووزە[1]، شتر خراوە

هەرچێ مەڕینێ وە ریشْ باوە مێەس هەسەڵ[2]

Enterancûze, şitir xirawe
Herçê meȓînê we ȓîşi bawe

ئەنجەڕ و مەنجەڕ، جەڕێ وە لاشە

چووارگووش و دۆ دۆم، هەیشت دەس و پاشە گاوەسن[3]

Enceȓ û menceȓ, ceȓê we laşe
Çuwar gûş û do dom, heyşt des û paşe

ئەوسا جووان بیم، فەرە وە رەنگ بیم

---

١ – ئەنتەرانجووز: شەڕانگێز، توورە، عەسەبی.

٢ – مێەس هەسەڵ: میشەنگوین.

٣ – گاوەسن: گاسن.

گەل گەل نازاران، لە دەورم جەم بین
ئیسە پیر بیمە، ڕەنگم نەمنێە
بێکەس مەنمە، لەیٚ سەر زەمینە زڕات[١]

Ewsa cuwan bîm fere we r̂enĝ bîm
Gel gel nazaran le dewrim cem bîn
Îse pîr bîme r̂enĝim nemenêe
Bêkes menime leê serzemîne

ئەوسا سەر مەتـاش، ناخـۆن نەگیرە
تـــەوەرزیـــن وە بـانْ، فـەرقْ زەڕیـنـە
کراسْ چین چین بیٚ، دووخت و دووزە
ئەزانگچی خوەشگوو، عەقڵیٚ تەکمیلە
ســوو کْ هـەڵـسیٚ مـیـنـێدە لـێـوە
هــەر هــا لــە فـکـرْ ئــازەو و بـیـوە کەڵەشێر

Ewsa ser metaş nexün negîre
Tewerzîn we bani ferqi zer̂îne
Kirasi çîn çîn bê dûxt û dûze
Ezanĝçî xweş gû, éqḻê tekmîle
Sû ki heḻisê mînêde lêwe
Her ha le fikri azew û bîwe

ئەوە چْ چشتە بیمە لاڵشان

---

١ – زڕات: زوڕات، گەنمەشامی.

واران تەڕ نییەکەێ مـۊ باڵشان **ماسی**

Ewe çi çişte bîme laĺîşan
Waran teř̂ nîyekeê müi baĺîşan

ئـەوەڵـێ (ق) و ئـاخرێ لامە
پـەنج و شەش گلەێ پڕ یەێ جامە
سزیاێە دەیشتێ ناوەگەێ خامە
کەسێ نییەزانێ سەر وتاێ کامـە **قەرسەقول**[١]

Eweĺê (q) û axirê lame
Penc û şeş gileê piřî yeê came
Sizyaêe deyştê, nawegeê xame
Kesê nîyezanê ser û taê kame

ئی تاقەگە، ئەو تاقەگە
یەتیمەگەێ (پشی سییەێ) چەو زاقەگە **چراخ لاڵە**[٢]

î taqege, ew taqege
yetîmegeê (pişî sîyeê) çew zaqege

ئی کانێ چیکان[١]**، ئەو کانێ چیکان**

---

١ - قەرسەقول: تەرسەقول، تەرس، پاشەڕۆی ولاخە بەرزە.

٢ - چراخ لاڵە: چرا قوتیلە، قەندیل.

ماینْ پا وه زین کوڕی چریکان تفەنگ

Îkanê çîkan, ew kanê çîkan
Mayni pa we zîn, kwir̂î çirîkan

ئی لایَ تاش[٢]، ئەو لایَ تاش
هەفی سەر وبەد قۆماش کیسەڵ

Î laê taş, ew laê taş
Hefî ser û bed qomaş

ئی لایَ کەڵەک، ئەو لایَ کەڵەک
ناوڕاسەگەیَ، چەرخ و فەڵەک دەم و ددان

Î laê keĺek, ew laê keĺek
Nawr̂asegeê çerx û feĺek

ئی لایَ گووشتە، ئەو لایَ گووشتە
ناوڕاسەگەیَ چووْ وشکە گاو وجفت[٣]

Î laê gûşte, ew laê guşte
Nawr̂asegeê çûi wişke

١- چیکان: چک، گۆلوور، کۆمەڵی بەرد کە وەک تەپۆڵکە وایە.

٢- تاش: تات، گا بەرد، راخ، کەژ. لە فۆلکلۆری کرمانجی خوارووددا تێکستێك هەیە دەڵێ: ئەملام تات و ئەولام تات، ئەی بابە جیقم دەرهات.

٣- گاو وجفت: گاوجووت.

ئیمڕوو چشتێ دیم، چەفت و چلیدە

یاران کی دییە، سەر وە بێ دیدە   **زالـۆ، زالو**

Îmr̂û çiştê dîm çeft û çilîde
Yaran kî dîye ser we bê dîde

ئی وەرێ ئەڵماس، ئەو وەرێ ئەڵماس

ناوڕاسێ تۆرکْ، خودا مەناس   **گولەێ تفەنگ**

Î were eł̂mas, ew were eł̂mas
Nawr̂asê torki xwida menas

ب

باریکە و توکن
منێدە هەفتیرْ تێارەشکن   **قوڵنگە**[1]

Barîke û tukin
Minêde heftîri têare şikin

بانێ تیەتە[2] و تیەت نییە
ژێرێ تیـەتە و تیـەت نیـیە
گیـا خـوەرە و گـا نـیـیـە
هـەفـی سـەرە و مـار نـییە   **کیسەڵ**

Banê tyete û tyet nîye
Jêrê tyete û tyet nîye
Gya xwere û ga nîye
Hefî sere û mar nîye

باڵا چتۆ چنارْ سەونز و چەمەنی
باشقەێ[1] گوڵەیل تْ چتۆ نەمەنی   **تلیاق**[2]

١- قوڵنگە: قوڵنگ، پاچێك کە لە پاچی ئاسایی بچووکترە.

٢- تیەت: تات، تەختە بەرد.

Baɫ̂a çü çinari sewnz û çemenî
Başiqeê gwiɫ̂eyl ti çü nemenî

باڵ دێرێ، پا نەێرێ
زگ دڕیاسە، حاڵ نەێرێ　　　**کوتر، کراس**

Baɫ̂ dêrê, pa neêrê
Zig dir̂yase ḧaɫ̂ neêrê

باوەێ پووڵادین، دایەێ سەنگ وەسار
ئەوڵاد مەنەخەو چوٚ دانەێ ئەنار　　　**سەنگ چەخماخ[3]**

Baweê pûɫ̂adîn, daêeê senĝ we sar
Ewɫ̂ad mexenew çü daneê enar

بجمە[4] وە بانْ نەجمە[5]، نەجمە وە بانْ بجمە　　　**١- قاتر[6]**
نەجمە وە ژێرْ نەزووک[7]، بزووک[8] وە بانْ مەزووک[1]　　　**٢- پیەڵ (پرد)**

١- باشقە: باشجقە، باشی باڵادەست، هەرە باش، زۆر باش.

٢- تلیاق: تلیاک.

٣- سەنگ چەخماخ: بەردە چەرخ.

٤- بجمە: هەرشتێ کە جم و جۆڵی هەبێت.

٥- نەجمە: هەرشتێ کە جم و جۆڵی نەبێت.

٦- قاتر: ئێستر.

٧- نەزووک: نەزۆك، ئەو مرۆڤ یان گیانلەبەرەی کە توانای وەچەی نییە.

٨- بزووک: پێچەوانەی (نەزۆك)، واتە ئەو مرۆڤ یان گیانلەبەرەی کە وەچە دەنێتەوە.

٣- ژن

Necime we bani bicime bicime we bani necime
Bizûk we bani mezuk necime we jêri nezuk

بڕێ پاڵەوان، ئاتەش نە کەلە
بێ شەواڵ کراس، بێ خوسڵ ومەلە   **کرمیت**

Bir̂ê pal̂ewani ateş ne kele
Bê şewal̂ kiras, bê xusl̂ û mele

بڕێ عەرەو مل باریک
دانە ڕێیەیل، تەنگ تاریک   **مووریژ**[٢]

Bir̂ê éerew mil barîk
Dane r̂êyeyli tenĝi tarîk

بزن گەڕێ لە پاێ مەڕێ[٣]
قاۆش[٤] کەێدو نییەلەوەڕێ   **ئاسیاو**

Bizin ger̂ê le paê mer̂ê
Qaüş keêd û nîyelewer̂ê

١- مەزووک: نەزووک.

٢- مووریژ: مێرووچە و مێروولە.

٣- مەڕ: گابەردی ساف.

٤- قاۆش: کاویش، کاوێژ.

بزن گەڕێ، لە سەر مەڕێ
تەقڵە کوتێ، هەر هەڵپەڕێ — **تەگر، تەرزە**

Bizin gerê, le ser merê
Teqiĺe kwitê her heĺperê

بلوور بافە، دەم باشەیل[1] حەکیمە
تا سێر نەخواردمە، ئی گوڵە جیمە — **سەماوەر و چای**

Bilûr bafe dem başeyl ĥekîme
Ta sîr nexwardime î gwiĺe cîme

بەرزە، بڵێنە، بەرزە دەماخە
وە رووژ پەرچەم[2] و وە شەو چراخە — **بنای پاسگا[3]**

Berze biĺêne, berze demaxe
We rûj perçem û we şew çiraxe

بەرزە چتۆ چنار

١- باشەیل: باشترین.

٢- پەرچەم: ئاڵا بەیداخ.

٣- بنای پاسگا: بینای بازگە.

سەوزە وەک خێار

ترشـە جوور هەنار   ڕێواس

Berze çü çinar
Sewze wek xêar
Tirşe cûr henar

بەلگە[1] بەلەو بوو[2]، خلگە[3] خلەو بوو[4]

گن گن تیەێدە دەیشت، گلە وەگلە بوو   پشکووڵ[5]

Belige belew bû,xilige xilew bû
Gin gin tyeêde deyşt gile we gile bû

بێ سەر بێ دۆم، پشت پا ساڵم

گاهێ وسایە، لە سەریەێ قەورێ

گاهێ عدەئی، جەم بوون نە دەورێ

گــــاهـێ لازمـــە، مـــەوردْ نـــازە

گــا لازم نــیــیــە، فــرە بــێ نـــازە   __کورسی گەرمایی__

Bê ser û bê dom, pişti pa saÎim

١- بەلگە: بەل، قیت، بەلەبەل.

٢- بەلەو بوون: ڕاست وەستانەوە.

٣- خلگە: خل، خڕ و مڕ.

٤- خلەو بوون: خول خواردنەوە و بەرەو خوار داکەوتن، تەپاوتل،

٥- پشکووڵ: پشقل.

Gahê wisaêe le ser yeê qewrê
Gahê édeyî cem bûn ne dewrê
Gahê lazime mewridi naze
Ga lazim nîye fire bê naz

پـ

پاتشایٚ عەزیمْ، کۆچە و شار پەێوەس
ساحب سەڵتەنەیٚ، سیم و زەڕ وە دەس
سەربازیٚ لە خـوەیٚ، بیە وە سیمبان[1]
ئـــەوەڵ وە شــادی، ئـاخـر پـەشـیـمـان   **کەنتۆ هەسەڵ[2]**

Patişaê éezîmi küçe û şar peêwes
Saĥib seĺteneê sîm û zer̂ we des
Serbazê le xweê bye we sîmban
Eweĺ we şadî axir peşîman

پشت دەیٚ وە دیوار
بار بەیٚ وە خەروار   **تەڵەکین، پێخەف**

Pişt deê we dîwar
Bar beê we xerwar

پەنجا و دۆ سووارْ، کەمەر قاڵبی
خەت خەت و تـۆل تـۆل، وێنەیٚ تاڵبی
هەر کەس یە بـۆشیٚ، ئافەرین لە لیٚ   **پاسوور[1]**

١- سیمبان: چاودێڕ کەر.
٢- کەنتۆ هەسەڵ: شانەی هەنگوین.

Penca û do suwari kemer qaȉibî
Xet xet û tül tül wêneê taȉibî
Her kes ye büşêdeê aferîn le lê

پەنج بـرا هەنەن، هەر پەنج هەسشان
یەێ بێڵ کولـێ، ها وە دەسشان
سێ گلە مەنیشێ، دۆ گلە مەکەێ کار
بـێ ئاو و بێ گڵ، مەسازن دیوار   کلگ و قولاو کڵاشچنی[٢]

Penc bira henen, her penc hesişan
Yeê biȉî kwiȉê ha we desişan
Sê gile menîşê, do gile mekeê kar
Bê aw û bê giȉ mesazin dîwar

پەنج چشت دیمە، هەر پەنج لە ناو سەر
یەک لێ دۆ سەرە و یەک لە یەک بەتەر   دێان و زووانْ مار[٣]

Penc çişt dime her penc le naw ser
Yek lê do sere û yek le yek beter

---

١ – پاسوور: پەڕەی قومار، یاری وەرەق.
٢ – کلگ و قولاو کڵاشچنی: ئەنگوست و قولاپ.
٣ – دێان و زووانْ مار: ددان و زمانی مار.

پەنجێ بی وشەش، شەش ڕۆ کردە پەنج
حەریر لە مابەێن، بی وە گەوهەر سەنج   دەس و قەڵەم

Pencê bî û şeş, şeş r̂û kirde penc
Ĥerîr le mabeên bî we gewher senc

پێڵێ بەسامە لەو دارْ وەنە
وە حۆکم خودا وە زوورْ بەنە
مــووقـلێ[1] وە بانْ مــووقـلێ بـەنـە   ژنْ زگ پڕ[2]

Pêl̂ê besame lew dari wene
We ћokmi xwida we zûri bene
Mûqilê we bani mûqilê bene

١- مووقل: باریک، شتی کە قولێ وەک موو بێت.
٢- ژنْ زگ پڕ: ژنی دوو گیان.

ت

تابووتْ مەزار[1] دەر کلیل کەردە
وە پەنج فەڕاشە، کلیل ورد کردە
فتنە لە شکەم، مەغزْ سەر خوەردە
هەر وەخت ئەو فتنە بخیزوو لە جا
یەیٚ نسفْ جەهان مەکەێدە غەوغا — **قەڵەم**

Tabûti mezari der kilîl kerde
We penc feȓaşe kilîl wird kerde
Fitne le şikem, mex́zi ser xwirde
Her wext ew fitne bixîzû le ca
Yeê nisfi cehan mekeêde x́ewx́a

تارەتم درْس، لە نماز یاسم[2]
ژنم تڵاق دەم، داڵگم خوازم — **هەن هەنْ مردن[3]**

Taretim diris le nimaz yasim
Jinim til̂aq dem dal̂igim xwazim

١- مەزار: نەرم و نۆڵ، گۆشراوە بە دەست و نەرم بوو، هاڕیاو بە دەست.

٢- یاس: وەڕەز، بێزار.

٣- هەن هەنْ مردن: انا لله وانا الیه راجعون.

تا ڕەسێ، پشت بەسێ **تەشی، تەشێ**

Ta r̂esê, pişt besê

تا کلگ نەکەی وە پشتێ، دەم نییەجاێ **قەیچی**[1]

Ta kilig nekey we piştê, dem nîyecaê

تاڵێ هەوریشم
تا مەغرب (بەغدا) کیشم **جادە، ڕێگا**

Tal̂ê hewrîşim
Ta mex́rib(bex́da) kîşim

تانجی هەرەسوو، مەرەسوو[2]
دا لە ئاوْ قەرەسوو[3] **تفەنگ**

Tancî heresû meresû
Da le awi qeresû

تا نێیەیدە لاێ دەمێ، نییەخەێدە خوار **ئەڵەک**[4]

١- قەیچی: مقەست.

٢- هەرەسوو، مەرەسوو: بەرەڵا.

٣- قەرەسوو: ڕووبارێکە لە کرماشان، بە مانای شتی ڕەشیش دێت.

٤- ئەڵەک: هێڵەک.

Ta neêyeyde laê demê, nîyexeêde xwar

تک تک چکێ، تک تک زاێ
ئامێژەن نەێرێ، وە خوەێ ماێ[١] **جاجگ[٢]**

Tik tik çikê, tik tik zaê
Amêjen neêrê we xweê maê

تۆکەگەێ تێژە، کوناێگ ها سەرێ
لە وەختْ تەنگی خوەێ دەێدە وەرێ **دەرزی، سوژن**

Tokegeê têje, kwinaêg ha serê
Le wexti tenĝî xweê deêde werê

تـۆلْ تەڕ بن دەر ئاو
کڵاو سەخری[٣] چن، نقرە لە ناو **برنج**

Tüli terî̂ bin der aw
Kiḽaw sexrî çin, niqre le naw

تـۆلْ تەڕ، پا دەر ئاو

١- ماێ: ڕچ بوون، خۆداگرتن، وەکو ڕچ بوونی ماست یان کەرە، سفت بوون.

٢- جاجگ: بنێشت.

٣- سەخری: سمت و ساتانی خڕ و دریژ. هەروەها لە چیرۆکی فۆلکلۆری کرمانجی خواروودا، (کڵاوی سەخرە جن) ناوی دێت و بەپێی چیرۆکەکان، پاڵەوانەکە بە زەحمەت بەدەستی دەکەوێت...

عەزەت خاس، پەسەنْ شا
ناوێ نقرە، دەیشتێ تڵا — برنج

Tüli ter̂ pa der aw
Êezet xas, peseni şa
Nawê niqire deyştê til̂a

تۊلْ تەڕ، لە بنْ مەڕ
دەس نەوەشن، ئاخر شەڕ — مار

Tüli ter̂, le bini mer̂
Des neweşin axir şer̂

تۊل تەڕ، مەفتۊل تەڕ
بازی مەکە، شەێتان شەڕ — مار

Tül ter̂, meftül ter̂
Bazî meke şeêtani şer̂

تۊلْ تەڕێ، لە پاێ مەڕێ
هەڵقوتنێ[1]، نییەلەوەڕێ — تەرەکەێ دێوڵ[2]

Tüli ter̂ê, le peê mer̂ê
Hel̂qwitinê nîyelewer̂ê

١- هەڵقوتانن: کوکە کردن، قوتە کردن، قفە کردن.
٢- تەرەکەێ دێوڵ: تەرکەی پشتی دەهۆڵ.

تەپە گردڵەێ، وە گردەو تاشیاێ

ئاێمەیل قەس کەن، بانە تەماشاێ　　　　دێوڵ[1]

Tepe girdiĺeê we girdew taşyaê
Aêmeyl qes ken bane temaşaê

تەت وە بانْ تەت، تەت خڕەمارێ[2]

مرخ[3] کوڵە خا مەکەێ، کەس نمەزانێ　　　　کیسەڵ

Tet we bani tet, tet xir̂emarê
Mirx kwiĺe xa mekeê kes nimezanê

تەتێگە و تەتوەنێگە[4]

چووار کاوڕ و وەرەنێگە[5]　　　　پەنجەێ دەس

Tetêge û tetwenêge
Çuwar kawir̂ û wernêge

تەختە چوو کاکان، سیا چۆ داڵپەڕ[6]

---

١ - دێوڵ: دەهۆڵ.

٢ - خڕەمارێ: خول دەخواتەوە.

٣ - مرخ: مریشک.

٤ - تەتوەن: زەوی بەردەلانی.

٥ - لە کرمانجی خوارووا دەگوترێت: سەربانێکە و بن بانێکە، چوار مەڕ و شوانێکە.

٦ - داڵپەڕ: وەکو پەڕی داڵ، سیا وەک پەڕی هەڵۆ.

تەویز[١] پاتشا، زینەتْ سەرگەڕ[٢]　　　　مووریژ[٣]

Texte çû kakan, sya çü daỈpeȓ
Tewîzi patişa, zîneti sergeȓ

تەڕێ کەێد و بەلێەو کەێد

ئشارەێ دەرْ کونایێ کەێد　　　　دەرزی مەچیر، سووژن و نەخ

Teȓê keêd û belêew keêd
Işareê deri kwinaê keêd

تەڕێ کەید و بەلێەو کەید

بەیدەێ خوەدەو حەز لێ کەید　　　　قاشخ، چەمچگ، کەوچک

Teȓê keêd û belêew keyd
Beydeê xwedew ḧez lê keyd

تەنیا سوواری، دا لە ڤێاریێ[٤]، بیە هەزاریێ　　　　دۆ ئەسپ[٥]

Tenya suwarê, da le vêarê, bye hezarê

١- تەویز: تەوز، ئاڵتوون، زێڕ.

٢- کاکان: سیا، سییە.

٣- مووریژ: مێرووچە، مێرولە.

٤- ڤێار: بوار، ویار، تەنکایی ئاو، پەڕنگە.

٥- دۆ ئەسپ، دۆی ئەسپ، کلکی ئەسپ.

تیرْ رەگ رەگوو، کمانْ هوت هوت

خسه قوڵەپەێ، دا له تۆکْ پت[1] **چس[2]**

Tîri r̂eg r̂egû, kemani hut hut
Xise qwil̂epeê, da le toki pit

تیەێدە بازاڕ دۊنیدەێ

هەگْ دۊنیدەێ نییەسێنیدەێ

هەگْ سێنیدەێ نییەۊنیدەێ **کەفەن، کفن**

Tyeêde bazar̂ dünîdeê
Hegi dünîdeê nîyesênîdeê
Hegi sênîdeê nîyeünîdeê

تیەێدە خوار کار دێرێ

چوودە بان بار دێرێ **قاشخ، چەمچگ، کەوچک**

Tyeêde xwar kar dêrê
Çûde ban bar dêrê

١- پت: لووت، کەپوو.

٢- چس: تس، هەوای ناو سک.

<u>ج</u>

جامێ گووشتْ مەزار، ریشەدار و سەد هزار
هەر کەس ئسمش بەرداروو، عەقڵ بوزورگ داروو مەمگ، مەمکۆڵان

Camê gûşti mezar, r̂îşe dar û sed hizar
Her kes ısmiş berdarû, éeqiĺ buzurg darû

جفتێ گاێ باز باز، ئاخوڕێ دێرێ ١- چەو، چاو
ژنْ باڵا بەرزْ، زڵف خڕێ دێرێ ٢- برۆیە و بژانگ، برۆ و برژانگ

Ciftê gaê baz baz axwir̂ê dêrê
Jini baĺa berzi ziĺf xir̂ê dêrê

جفتێ گاێ باز باز تۆشْ[١] تەوەری
گاوەسن تلا، ریشەێ مرواری چەو

Ciftê gaê baz baz tüşi tewerî
Gawesin tiĺa, r̂îşeê mirwarî

جگەرْ گا، دۆ وەرەن

١- تۆش تەوەری: تۆش یان تووشتیر بە مانای بزنی تەوارە دێت.

کونا کوناس چـتو سەرەن   کەنـتو هەسەڵ[1]

Cigeri ga,dü weren
Kwina kwinas çü seren

١- کەنـتو هەسەڵ: شانەی هەنگ.

ح

حساریٚ چووە، بازاڕیٚ چـەرمە
چـۊ ئەورْ وەهار، بازاڕیٚ گەرمە
خـواردنـیٚ ریـختـەنْ ئـادیمیزادە
روشدیٚ نـۊرە لە خاک ئیجادە — **گەنم**

ȟisarê çuwe, bazar̂ê çerme
Çü ewri wehar bazar̂ê germe
Xwardinê r̂îxteni ademîzade
Ruşdî nüre le xak îcade

حەسەن سییە، پلەپلێە لە وەرْ پییە — **هیزەیٚ رۊن**

ȟesen sîye,
Pilepilêe le weri pîye

حەکاکان هەواڵ، حەکاکان هەواڵ[1]
چْ مەلیٚ دێریٚ، دۆ سەر و شەش باڵ
مەلان هزارەن، پەڕ دار و بیٚ پەڕ

١- حەکاکان: حێکایەت زانان، حەکایەتخوان، ئەوانەی کە حیکایەت و پەند و سەرگوزشتەی پێشینان دەزانن.

ولاّم ئەو مەلە، وشکە و قاق[1] و لەڕ **قرژنگ، قرژانگ**

ĥekakan hewaĺ,ĥekakan hewaĺ
Çi melê dêrê do ser û şeş baĺ
Melan hizaren peȓdar û bê peȓ
Weĺam ew mele wişke û qaq û leȓ

حەواسخان حەوەس، حەواسخان حەوەس
ئی رەقایٚ رەقە، کول مەحالّە هەس[2]
مردیٚ زوواندار، گیروودەیٚ قەفەس **رادۆن، رادیۆ**

ĥewasxan ĥewes, ĥewasxan ĥewes
Î ȓeqaê ȓeqe kwil mehaĺe hes
Miredê zuwandari gîrûdeê qefes

---

١ – قاق: وشک و رەق، رەق و سفت.

٢ – رەقایٚ ڕەق: رەوەق رەوەق، وەرەوەرە، قۆناغ بە قۆناغ.

چ

چادرْ سفێدْ یەیٛ دیلەکی — **قارچگ**[1]

Çadiri sifêdi yeê dîlekî

چاڵاو چل گەزی، خوەر وە تیٛ نییەگەزی — **لۆلەیٛ تفەنگ**

Çal̂aw çil gezî xwer we tê nîyegezî

چاڵاو قوتگە، پڕیٛ لیتگە[2] — **لۆت**

Çal̂aw qwitige, pir̂ê lîtige

چاڵیٛ کەنیم چل گەزی
چل خاتۆن لە تیٛ داوەزی
پڕ گیانێان بۆیە دەرزی — **کەنگر**

Çal̂ê kenîm çil gezî
Çil xatün le tê dawezî
Pir̂î gyanêan büye derzî

١– قارچگ: قارچگە، قارچك، کارگ.

٢– لیتگە: ئاوێتەیەکە لە ئارد و ڕۆن و ئاو دروست دەکرێت و بۆ چاکسازی هیزەی ڕۆن بەکاری دێنن و بۆنی خۆش نییە.

چشتێ دا ئی وەرە وە وتەوت[1]
پشت مل باریک، بن مل قوت		مـۆش خۆرما[2]

Çiştê da î were we witewit
Pişt mil barîk, bin mil qwit

چشتێ دێرم چْ چشتێ
دمچگ لە بانْ پشتێ
مـەلا نییە و خڕشتێ[3]		شەقڵ خەرمان[4]

Çiştê dêrim çi çiştê
Dimçig le bani piştê
Mela nîye û xiȓîştê

چشتێ دێرم چشتانە
دەس و پا نەجیم حاکمانە		گورز خەشخاش، خەشخاش

Çiştê dêrim çiştane
Des û pa necîm, ȟakimane

١– وتەوت: زیتەزیت، قیتەقیت.
٢– مـۆش خۆرما: جۆرە مشکیکە، قاقم.
٣– خڕشت: حەکاکی کراوە، نووسراوە لە سەر، مەنقووش.
٤– موهریکی تایبەتە بە پان و برینی یەک مەتر کە لە چووی داتاشراو ساز کراوە.

چشتێ دێرم چشتانە
ها بۆخچەگەێ سڵتانە
تەنیا خودا ناوش مەزانە **مناڵ لە زگْ داڵگ**

Çiştê dêrim çiştane
Ha boxçegeê sil̂tane
Tenya xwida nawiş mezane

چشتێ دێرم سفت و سەقەت
گیرێ دەمە ژێردووزەقەت[1] **ئەفتاوە، مەسینە**

Çiştê dêrim sift û seqet
Gîrê deme jêr dûzeqet

چشتێ دێرم قۆبڵەنما
ئەسپەن گوڵ، پەسەنْ شا **برنج**

Çiştê dêrim qobl̂enima
Espen gwil̂, peseni şa

چشتێ دێرم لە زەوٚ گۆمە

١- ژێردووزەقە: بەشێکە لە ئاسیاوی ئاوی کە زیاتر لە پێست دروست دەکرێت و وەکو مەشکەیە و گەنم و دەغڵ و دان لەوێوە دەڕژێتە سەر سەنگی هاڕی ئاسیاوەکە.

ئاخون سەرەو چاروا دۆمە پـۆرشگ[1]

Çiştê dêrim le zeü gome
Axwin ser û çarwa dome

چشتێ دێرم لەو تەنگ و سارا
بێ مێخ و ستـۆن، بێ دیلەک دارا قارچگ

Çiştê dêrim lew tenĝ û sara
Bê mêx û sitün bê dîlek dara

چشتێ دێرم لەێ چەم و رووە
هڵهڵە کیشێ لەقامێ چووە ئاسیاو[2]

Çiştê dêrim leê çem û r̂uwe
hiĺhiĺe kîşê leqamê çuwe

چشـتێ دێرم وە قـاف نامشەن
چووار گووشە داروو یەک ئەندامشەن
هەر بەنێ نیشوو وە بانْ تەختە
نانْ ئەو تەختە وە تاڵە و بەختە قاپْ قۆمار[3]

---

[1]- پـۆرشگ: گیایەکی خۆراکییە لە ڕەگەزی پیاز، کە لە کوێستان شین دەبێـت و هـەم بـە کـاڵی و هەم بە برژاوی دەخورێت.

٢- ئاسیاو: ئاشی ئاو.

٣- قاپ قۆمار: یاری کاپ.

Çiştê dêrim we qaf namişen
Çuwar gûşe darû yek endamişen
Her benê nîşû we bani texte
Nani ew texte we taĺe û bexte

چشتێ دیمە ئەسارەێ قۆم[1]
سێ سەر، دە پا، دۆ دۆم
گاجفت و جفتیار و هۆیە[2]

Çiştê dime esareê qom
Sê ser, deh pa, do dom

چشتێ دیمە لە ئی دەشتە
سەونز وسوور و سفێد گەشتە
چای

Çiştê dime le î deyşte
Swenz û sûr û sifêd geşte

چشتێ دیمە لە شیشْ مەغار[3]
پدەر لە پوولا، داڵگ سەنگْ خار
١-چەخماخ
٢-ئاگر

Çiştê dime le şîşi mex́ar̂
Pider le pûĺa, daĺig senĝi xar

١- ئەسارەی قۆم: چەرخی ئەساری کە دەکەوێتە ملی گای جووت.

٢- بەشێک لە گاوەسن کە وەک قەوسە و دەکەوێتە ملی مانگا.

٣- مەغار: گابەردێکی گەورە کە ئەشکەوتێک لە سەری هەبێت.

چشتێ دیمە لەێ دەیشتە

وە لەش پەنج، هەناس چووار، ڕەوڤشت هەیشتە

ئازەوەن و جنازە، دەستەی ئازیەتبار و جنازە

Çiştê dime leê deyşte
We leş penc, henas çuwar, r̂ewişt heyşte

چشتێگ دیم چووار سۆکە، چەفتە چۆ گووچان

ئوستادێ ڕەمزە، جاگەێ ئتمینان **قۆفڵ و فەڕاشە، کلیل و قفڵ**

Çiştêg dime çuwar süke, çefte çü gûçan
Ustadê r̂emze, cage ıtmînan

چشـتێـگـم هـەنـەن، وە ڕۆ دنـیـاوا

بـێ زات و زوورەن، مـەچـوو وە ڕاوا

هەرساتێ جارێ، دەروونجووش مەبوو

هەرهەفتەێ جارێ، خڵاتپووش مەبوو

خـڵاتـێ پـووشـوو، بـێ دەر ودووزە

لـە ئـەو زێـاتـر، دی کـەس نـەپووشە **کەوڵ مار**[1]

Çiştiĝim henen we r̂û dinyawa
Bê zat û zûren meçû we r̂awa

١- کەوڵ مار: کاژی مار.

Her sate carê derûn cûş mebû
Her hefteê care xiĺat pûş mebû
Xiĺatê pûşû bê der û dûze
Le ew zêatir dî kes nepûşe

چشتێگە دۆ لوو، خڕناقێ[1] لە چوو
ها وە دەسْ ئوساێانْ پۆخت
بێ گیان و گیاندار، وە پێ مەکەێ لۆخت   **هەورینگ، مقەستی خوری**

Çiştêge do lû, xir̂naqê le çû
Ha we desi usaêani poxt
Gyandar û bê gyan we pê mekeê loxt

چشتێگە سەد مەن خووا بکەیدە ناوێ،
وەختْ خواردن خووا تووایێ   **خا کوڵیایێ، هێلکە**

Çiştêge sed men xuwa bikeyde nawê,
Wexti xwardin xuwa tuwaê

چشتێگە یەێ گون دێرێ
یەێ گونەگەیش یەێ مـۆ دێرێ   **چەڵتـۆکْ برنج**

Çiştêge yeê gwin dêrê
Yeê gwinegeyş yeê mü dêrê

---

١ – خڕناق: گەڕوو، قوڕگ، ئەوك.

چل تاق، چل نیم تاق

چل خانم (چراخ)، له یەێ وتاق ئەنار

Çil taq, çil nîm taq
Çil xanim le yeê witaq

چل سیاێ سرپووشْ، سیاهی له وەر

خەریکە لە ناو قڵاچەێ بێ دەر

ئەگەر بزانی ماناێ ئەو چیشەن

پووسێ چۆ کەشکووڵ، دەسْ دەوریشەن شامی، شوتی

Çil syaê sir̂ pûşi syahî le wer
Xerîke le naw qiĺaçeê bê der
Eger bizanî manaê ew çişten
Pûsê çü keşkûĺî desi dewrîşen

چل قوتی له ناو یەێ

قوتی دەرێ هەڵقوتی پیاز

Çil qwitî le naw yeê
Qwitî derê heĺqwitî

چنارْ بەرز و بڵێن

خەر له سەرێ بلەوەڕێن گیای کەرتەشی

Çinari berz û biľên
Xer le sere bileweřên

چووار چڵ چوو چەفت، چووار بریقەکەر ١- ئەسپ
بیس و چووار کونا، بیس و چووار یەێ سەر ٢- ناڵ، ٣- مێخ

Çuwar çiľî çû çeft, çuwar biryqe ker
Bîs û çuwar kwina, bîs û çuwar yeê ser

چووار دەر زەمین، چووار دەر هەوا
چووار بەر زەمین دۆ دەر هەوا ١- قچ و گووان مانگا
هەێ خەربزە، هەێ خەربزە ٢- قچ و گووان پەس

Çuwar der zemîn,çuwar der hewa
Çuwar ber zemîn,do der hewa
Heê xerbize, heê xerbize

چووار فەرزەندْ بێ دایە، چووار قووچْ بێ خایە
چووار تاجرْ بێ مایە، چووار عاسایێ بێ سایە
١- ئسرافیل، ئزرائیل، جبرائیل، میکائیڵ
٢- وەهار، تاوسان، پاییز، زمسان
٣- زەۆ، مانگ، خوەر، زەڕینە و سیمینە

٤- وەفر، واران، تەگر، سایەقە[1]

Çuwar ferzeni bê daêe, çuwar qûçi bê xaêe
Çuwar taciri bê maêe, çuwar éasaê bê saêe

چووار گوڵ، چووار ئەنار
چووار چەرخەکی، چووار ژەهرْ مار **ساڵ و مانگ**

Çuwar gwil̂, çuwar enar
Çuwar çerxekî, çuwar jehri mar

چەفتلی چەفتان، چەفتە چـۆ ئەرجن
خوارزاێ[2] مووەکڵ[3]، براێ دێو و جن **مار**

Çeftilî caftan, çefte çü ercin
Xwarzaê muwekil̂ biraê dêw û cin

چەفتە چـۆ گووچان، راسە چـۆ تیر
سییەس چـۆ زخاڵ، سفێدە چـۆ شیر **چەو**

Çefte çü gûçan, r̂ase çü tîr
Sîyes çü zixal̂,sifêde çü şîr

١- سایەقە: شەختە.

٢- خواراز: خوشکەزا.

٣- موەکڵ: گیانلەبەرێک وەکو دێو، جن و پەری.

چەم و کییم هامە ناو باخ، چتۆ چلچراخ
حەپە دێرم چتۆ شیشە، بریقْ باق[1] کەم هەمیشە **ئەنار**

Çem û kîym hame naw bax,çü çilçirax
h́epe dêrim çü şîşee, birîqi baq kem hemîşe

چەن تیرْ خەدەنگ، کاڵاێ کارخانە
جەم بینە وە دەورْ، ستوونْ یانە
دەس و پا و چەو، هەر سێ هەم فەردەن[2]
گـاگـا خـابـیـدە، گـاگـا بیدارەن
گـاگـا هـام مـنـووس[3]، خـاتـر نـازارەن **چەتر، سێبەر**

Çen tîri xedenĝi kaÎaê karxane
Cem bîne le dewri sitüni yane
Des û pa û çew her sê hemferden
Gaga xabîde, gaga bêdaren
Gaga ham minûsi xatir nazaren

چـەن دانـە گـەوهـەرْ، ئـەزەڵی تیار
خاڵق کاشتەنەش، سەد تەن لە توومار
لە ئەرز تا سەما، چەنێ ئنس و جنس

---

١ - بریقْ باق: درەوشانەوە.
٢ - هەم فەرد: هەماهەنگ.
٣ - هام منووس: هاونشین، هاوڕێ.

وەوان پەێوەسە، خان چەنێ مۆفلّس
سەراسەر جەهان، وە ئەوان بەنە
ساتێ هزار ڕەنگ، لێشان پەێوەنە
هەر کەس بزانوو، ئی دانە چەنە
زاتْ باتنی وە عەین هەن هەنە — سی و دوو تیپی ئەلفبا

Çen dane gewheri ezeł̂î têar
Xał̂iq kaşteneş sed ten le tûmar
Le erz ta sema, çenê ıns û cins
Wewan peêwese, xan çenê mofł̂is
Seraser cehan we ewan bene
Satê hizar r̂enĝ lêşan peêwene
Her kes bizanû î dane çene
Zati batinî we éeên hen hene

چەوچە، یە چەوچەس
ئەر تْ عاقلّی سەر هەوسارد چەس — ناو

Çewçe, ye çewçes
Er ti éaqił̂î ser hewsarid çes?

چەوچە، یە چەوچەس
زانم چەس، نییەزانم چەس — منالّ لە زگْ دالّگ

Çewçe ye çewçes zanim çes nîyezanim çes

چەێگە چەێگە، منێدە ڕەسن
دۆیەتەیل دۆرننەێ، گا وە لێ بەسن — **قەڵماسنگ**[1]

Çeêge çeêge minêde r̂esin
Düyeteyl dürinineê ga we lê besin

چیا گردڵە پڕێ گیا وردڵە — **کەپووڵ، سەر**

Çya girdil̂e pir̂ê gya wirdil̂e

چیاگردڵەێ ئارچین و مارچین[2]
هەرچێ هەوڵ مەدەی وە بان نمەچین — **خا، هێلکە**

Çya girdil̂eê arçîn û marçîn
Her çê hewl̂ medeê we ban nimeçîn

چیا گردڵەێ شرین شاد
ئایلەیل[3] هاتنە تەماشاد — **دێۆڵ**[4]

Çya girdil̂eê şirîn şad

١- قەڵماسنگ: قۆچەقانی.
٢- ئارچین و مارچین: خڕ و ناهەموار.
٣- ئایلەیل: منداڵان، میرد منداڵان.
٤- دێۆڵ: دەهۆڵ.

Ayleyl hatine temaşad

چیمه ئی بانه چشتێگم دییه

خوەم زانم چەسە، نییەزانم کییه　　　　قەور، گڵکوو

Çîme î bane çiştêgim dîye
Xwem zanim çese nîyezanim kîye

چیمه ئی بانه عەجەو، چشتێ دیم

عەجەو چشتْ زوور، وه مشتێ دیم

دەهەن ئاراستەێ بان، وه پشتێ دیم　　　　ئاسیاو

Çîme î bane éecew çite dîm
Éecew çişti zûr we miştê dîm
Dehen arasteê ban we piştê dîm

چیمه بازاڕ چشتێ دیم نەخڕیم،

خڕیم نەپووشیم، پووشیم نەیم

کەفن، کفن

Çîme bazar̂ çiştê dîm nexir̂îm, xir̂îm nepûşîm. Pûşîm neym

چیمه سارا دیم قڵاچەێ لێم بی عەیان

چووار پایە و دۆ دەر لێ وازه

ئوسا سازناش نەخشێ وەێ نازە   **کیسەڵ**

Çîme sara dîm qiľaçeê lêm bî éeêan
Çuwar paêe û do der lê waze
Usa sazinaş nexşê weê naze

چیمە سەرْ یەێ راهێ، دیم یەێ چیاێگ
بانْ چیاگە یەێ تەپە گیاێگ
بانْ گیاگە یەێ ئەژدەهاێگ   **قلیان**[1]

Çîme seri yeê r̂ahê, dîm ye çyaêg
Bani çyage yeê tepe gyaêg
Bani gyage yeê ejdehaêg

چیمە وە راهێ دیمە گیاهێ
پەڕاو[2] **سفێد ودانە سیاهێ**   **ئەسپەن**

Çîme we r̂ahê dime gyahê
Per̂aw sifêd û dane syahê

چیمە یەێ راهێگ دیم یەێ گیاهێگ
دانە سفێد و پەڕ سیاهێگ   **ئەسپەن**

Çîme yeê r̂ahêg dîm yeê gyahêg

١- قلیان: تلیاک.

٢- پەڕاو: کەنار، پەراوێز.

Dane sifêd û per̂i syahêg

خ

خاڵووم وەێرە خەفتێە
گونێ لەورە کەفتێە　　　　**شامی، شوتی**

Xal̂ûm weêre xeftêe
Gwinê lewre keftêe

خاڵووێگ دێرم وە گون زەۊ کەنێد　　　　**تکەێ واران**

Xal̂ûêg dêrim we gwin zeü kenêd

خانگ تک تییەریک، دەسەک وە باوان
هەرکەس بۊشێدەێ جەمشێر پاڵەوان　　　　**شار مووریژ**[1]

Xanig tiki tîyerîk, desek we bawan
Her kes büşêdeê cemşêr pal̂ewan

خانگێ دێرم تەنگ و تاریکە
ئاقام خەفتێە دریژ و باریکە　　　　**شەمشێر و قەڵاف**[1]

١- شار مووریژ: شاری مێرووچە، شارە مێروولە.

Xanigê dêrim tenĝ û tarîke
Aqam xeftêe dirî̂j û barîke

خانگێ دێرم تەنگ و تاریکە
پڕ ناوێ عەرەو سەرْ مل باریکە — شار مووریژ[2]

Xanigê dêrim tenĝ û tarîke
Pirî̂ nawê éerew seri mil barîke

خانگێ دێرم گەچ گەچینە
نە پا دێرێ نە پاچینە — خا، هێلکە

Xanigê dêrim geç geçîne
Ne pa dêrê ne paçîne

خانمێ نیشتێە خنج و منج
دەسماڵێ داێە وە ڕۆ زنج — سییەماڵ، ڕەشماڵ

Xanimê nîştêe xinc û minc
Desmal̂ê daêe we r̂û zinc

خلخلە مەتێ[3]، لە کونا دەرتێ
سی و سێ نەفەر لە بەنێ نییەتێ — تفەنگ و گولە

---

١ – شەمشێر و قەڵاف: شمشێر و کێلی شمشێر.

٢ – شار مووریژ: شاری مێرووچە، شاری مێروولە.

٣ – خلخلە مەتێ: خلخلە، بە مانای خڕ و گردەڵە و مەتێ، واتە دێت.

Xilxile metê, le kwina der tê
Sî û sê nefer le benê nîyetê

خـۆنْ سییە خوەێد و لە جادەێ سفێدا چوو　　　　قەڵەم

Xüni sîye xweêd û le cadeê sifêda çû

خوەم سییە، خاڵووم سییە
خاڵووم وەرجە خوەم دا لە کۆیە　　　　سایە

Xwem sîye, xaĺûm sîye
Xaĺûm wrece xwem da le küye

خوەێ چەنە گاێگە
شوونێ چەنە خاێگە　　　　دەر و لەولاو

Xweê çene gaêge
Çûnê çene xaêge

خوەێ کوڵکن، کوڕ ناکوڵکن، کوڕەزا کوڵکن　　　　١- مامر[١]
٢- خا، هیلکە
٣- جـۆجگ[٢]

١- مامر: مریشک.
٢- جـۆجگ: جووجەڵە.

Xweê kwil̂kin, kwir̂ na kwil̂kin, kwir̂eza kwil̂kin

خوەێ مەشەکانوو، خوەێ مەشەکانوو
یەکێ ڕێ مەکەێ یەکێ مەمانوو
یەکێ لە جاێ خوەێ، خوەێ مەتەکانوو   ئەڵەک[1]

Xweê meşekanû, xweê meşekanû
Yekê r̂ê mekeê yekê memanû
Yekê le caê xweê xweê metekanû

خەرکوڕی[2] بتوچڵەێ خنجی منجی
لقاو تلا، زین برنجی   زەرداڵە

Xerkwir̂î büçil̂eê xincî mincî
Liqaw til̂a, zîn birincî

خەر وە هەوسارا
چییە ناو دارا   گونووژ، سوژن

Xer we hewsara
Çîye naw dara

١- ئەڵەک: هێڵەک.

٢- کوڕی خەر، جاشۆڵکە، جاشەکەر.

خەنە چـۆ خەنە، زەردەگوڵ خەنە

سەد ستـۆن لە بانْ یەێ ستـۆن بەنە زڕات[1]

Xene çü xene,zerde gwiɫ xene
Sed sitün we bani yeê sitün bene

خەواسان[2] ئەوهەم، خەواسان ئەوهەم

م چشتێ دیمە، جووش ئاوەرد ئەوهەم

نیم گەز دێانێە یا زێاێ یا کەم

لاشەێ ئەۆ وە بانْ نەهەنگێ بەنە

گرفتار وە دەسْ حەڵقەێ کەمەنە

ئەر ئەو کەمەنە، وێش بوودن پارە

خوەێ مەکەێد وە لاشەێ مردەێ سەد ساڵە گاوەسن

Xewasan ew hem, xewasan ew hem
Mi çiştê dime cûş awerd we hem
Nîm gez dêanêe ya zêaê ya kem
Laşeê eü we bani nehengê bene
Giriftari we desi ḧeɫqeê kemene
Er ew kemene wîş bûdin pare
Xweê mekeêd we laşeê mirdeê sed saɫe

١- زڕات: گەنمە شامی.

٢- خەواسان: کۆمەڵی خاسان، کۆمەڵی دانایان.

ڕ

ڕووژێ ڕاگەم کەفت وە دەیشتْ هاموون[1]
دیم یەێ لاشەێگ وە بێ چەن و چوون
نەرمەن چـۆ لەحاف، زبرەن جوورْ هووڕ
جەواڵ مانەندەن، چـۆ ڕەشکە و چـۆ تووڕ
هەر چێ کْ خەڵکان مەیەن وە لایا
تەشخیس نمەیەن نێرە یا مایە **گییە، گەدە**

Rûjê r̂agem keft we deyşti hamûn
Dîm yeê laşeêg we bê çen û çûn
Nermen çü liȟaf, zibren cûri hûr̂
Cewal̂ manenden çü r̂eşke û çü tûr̂
Her çê ki xel̂kan meêed we laêa
Teşxîs nimeêen nêre ya maêe

ڕووژێ ڕاگەم کەفت، وە دەیشتْ هاموون
دیم یەێ لاشەێگ، وە بێ گووشت و خوون
سەر تا پا جەرگش، نیشتەر کاریەن

١- هاموون: پانتایی دەشت لە قەراغی دەریا.

گاهێ وه شیوەن، گاهێ زاریەن

گاهێ وه پەڕشت و پەڵتافْ دەو بی

گاهێ چوون مردێ، چەن وەخت لە خەو بی   بانگلان، بارگلان، باگردێن

r̂ûjê r̂agem keft we deyşti hamûn
Dîm yeê laşeêg we gûşt û xûn
Ser ta pe cergiş nîşter karyen
Gahê we şywen gahê zaryen
Gahê we per̂îşt û peľtafi dew bî
Gahê çûn mirdê çen wext le xew bî

ڕووی لەڕگەێ لە ئێڵا هاتێ

پێچْ لێخەروو[١] لە قنگ دراتێ   هیزەێ رۆن

r̂uwî ler̂îgeê le ıêľa hate
Pêçi lêxerû le qinĝ diratê

ڕەنگین و ڕووین[٢]

ئاردین و چووین   داری سرینجگ[٣]

r̂enĝîn û r̂uwîn
Ardîn û çuwîn

١- لێخەروو: ڕێخووڵە.

٢- ڕووین: ڕووندار، چەور.

٣- دارێکە زۆر جووان و ڕێک و بەرەکەی وەکوو خورمایە و خۆراکییە.

ڕیچەرمێ دەن دەن
سڵاش ها وە ژەن

شانه

rîçermê den den
Siĺaş ha we jen

ڕێ کەێد و پا نەێرێ
نـۆر دێرێ، سا نەێرێ

خوەر و مانگ

r̂ê keêd û pa neêrê
Nür dêrê, sa neêrê

ڕییەن دەر کەێد، پەچیە دووشێد

کەنتۆ هەسەڵ[1]

r̂îyen der keêd, peçye dûşêd

١- کەنتۆ هەسەڵ: شانەی هەنگ.

د

دارْ سازْ رازْ[1]، خودەم بڕیدە
مەڵ بێ زووان ئادەم چڕیدە   رادۆن و زەفت، تەسجیل

Dari sazi r̂az, xudem bir̂îde
Meli bê zuwan adem çir̂îde

دارْ سازْ راز نەکەردە پایە
هەیشتێ ها لە خوەر نووێ لە سایە   نماز، نوێژ

Dari sazi r̂az, nekerde paêe
Heyştê ha le xwer nuwê le saêe

دارْ ساز راز وژم[2] بڕی
مەڵ بێ زووان ئاقام چڕی   بلوور، بلووێر

Dari sazi wijim bir̂î
Meli bê zuwan aqam çir̂î

١- ساز ڕاز: ئاراستە، ڕازاوە.

٢- وژم: خۆم، وێژم، ئەزم.

دارْ سەونزْ شەش پەل، سەونزْ تەمامێ
هەر پەلێ سی بەرگ، هەر بەرگێ نامێ
ساڵ و مانگ و رووژ

Dari sewnzi şeş pel, sewnzi temamê
Her pelê sî berg, her bergê namê

دارْ شەش پەلێ، شەش پەل تەمامە
نە نامێ ئسمە، نە ئسمێ نامە
ساڵ و مانگ

Dari şeş pelê şeş pel temame
Ne name ısme, ne ısmê name

دارە گردڵەێ سەر پەڕ داران
سەر تەڕ و بن هشک، لە وەیشتْ[1] واران
مییە و پەس لە وەختْ واران

Dare girdil̂eê ser peȓ daran
Ser ter̂ û bin hişk le weyşti waran

دارْ هەڤدە پەل، نەکەندە پایێە
هەیشتێ ها لە خوەر، نووێ لە سایێە
نماز، نوێژ

Dari hevde pel, nekende paêe
Heyştê ha le xwer, nuwê le saêe

---

١ - وەیشت: لەبەر، لەبەر کاریگەریی، لەتاو.

دارْ هەنی[١] بێ حەد و بێ حساو
جەرگێ پارە کە چۆ پەسْ قەساو   کەتیرا[٢]

Dari henî bê ȟed û ȟisaw
Cergê pare ke çü pesi qesaw

دارێ دێرم بێ گوڵە
بەرێ شیرین و وە دڵە   ئەنجیر

Dare dêrim bê gwil̂e
Berê şîrîn û we dil̂e

دارێ دێرم، پەل پەلووە
هەر پەلێگێ چل چەقووە   تۆڕگ[٣]

Darê dêrim, pel peluwe
Her pelêgê çil çequwe

دارێگە لە بانْ دارەگە، شارێگە
جەماتْ ئەو شارە، هزار هزارە

١- هەنی: هەیەتی، هەسیەتی.

٢- شیری دارۆچکەی گەوەن (داری گوێنی– داری کەتیرە).

٣- تۆڕگ: تووتڕک، دڕوو. دارێکە کورتەباڵا و دڕکین و بەرەکەی وەک ترێ و خۆراکییە.

ئاوْ ئەو شارە، چۆ ژەهرْ مارە　　　تلیاق[1]

Darêge, le bani darege, şarêge
Cemati ew şare hizar hizare
Awi ew şare çü jehri mare

داسە چەفتڵەێ پشتْ خوڕخوڕە
هەر کەسێ وەتەێ ئافەرین کوڕە　　　دۆ سەگ لە هەێنْ گۆ کردن[2]

Dase çeftiĺêeê pişti xwir̂ xwir̂e
Her kesê weteê aferîn kwir̂e

داڵگ گەن و دۆیا پێس
وەچگەێ عەزیز، نقرە رێز　　　گەون[3] و کەتیرا

Daĺig gen û düya pês
Weçgeê éezîz, niqire r̂êz

داڵگ یەک و کوڕ هزار
هۆلْگ هۆلْگ[4]، کڵاو لار　　　بەڕۆ، بەلۆ، بەڕۆ

١- تلیاق: تلیاک.

٢- کلکی سەگ لەکاتی گوو کردندا.

٣- جۆرە دارێکە کە وەکو داری بنێشت شیرەکەی دەگیرێت و بۆ خاوێن کردنەوەی گیان و جلوبەرگ بەکاردەهێنرێت.

٤- هۆلْگ: بە ڕەنگی قاوەی کاڵ.

Daʅ̂ig yek û kwir̂ hizar
Hülig hülig kiʅ̂aw lar

دْ پا ها له زەۆ، شەش پا له كنشت[1]
بێ گێیه و گووپاڵ، دۆ له بانْ پشت   ترازۆ، تەرازوو

Di pa ha le zeü,şeş pa le kinişt
Bê gêye û gûpaʅ̂, dü le bani pişt

درختْ بێ گوڵ، تامْ بێ تووكڵ[2]، سەوداێ بێ دڵ   ١- كەیكم[3]
٢- خووا، نمەك
٣- قاتر، ئێستر

Direxti bê gwiʅ̂, tami bê tûkiʅ̂, sewdaê bê diʅ̂

درەختێ دێرم دەر لەیل و نەهار
چووار میوه گرێ شیرین و تامدار
یەێ میوه گرێد منێده ژەهرْ مار
ناوزگ (١-دڵ ٢-جگر ٣-گورچێ ٤-پفی، سی ٥-زیەڵە، زراو)

Dirextê dêrim der leyl û nehar
Çuwar mîwe girê şîrîn û tamdar
Yeê mîwe girê minêde jehri mar

١- كنشت: كن، تەنێشت.

٢- تووكڵ: توێكڵ، تووك، پێست.

٣- جۆره داریكی بێ بەره كه له كێوەكاندا هەیه.

درەختێ دێرم لەێ پەلْ هەنە
چەن سەودائ خەنجەر لە کەلەش بەنە
تا گەرێ تەڕە، گرێدن تامڵ
بەنەێ وە بازاڕ وە نرخْ کامڵ — **کەنگر**

Dirextê dêrim leê peli hene
Çen sewdaê xencer le keleş bene
Ta gerê teȓe, girêdin tamiľ
Beneê we bazaȓ we nirxi kamiľ

دریژە چۆ چنار، پێچ پێچە چۆ مار
رەحمەت لەو ئوسا کردێە درْسێ
تادەس ئەڕائ بەید زڕە لێ وسێ — **زەنجیر**

Dirîje çü çinar, pêç pêçe çü mar
Reȟmet lew usa kirdêe dirisê
Ta des eȓaê beyd ziȓe lê wisê

دْ گائ باز باز، مرخْ چیمەن بڕ
خوەێ وە زیقاو خەر، نانْ ئەرواو بڕ — **وراز، بەراز**

Di gaê baz baz, mirxi çîmen biȓ
Xweê we zîqaw xer nani erwaw biȓ

دۆ ئاو لە جامێ
هەر کام لە ڕەنگێ　　　　**خا، هێلکە**

Do aw le camê
Her kam le r̂enĝê

دووانزە ڕەزمْ چوو ها وە جووشەوە
ها وە کووڵ ئەسپْ تڵا پووشەوە　　　　**دار جفت، دار هەڵا[1]**

Duwaze r̂ezimi çû ha we cûşewe
Ha we kûl̂î espi til̂a pûşewe

دووانزە دەوریش، چل و پەنج ئەڤداڵ
ڕێیان کەفت وە ماڵ شەیخ ئەڤدڵ جەڵاڵ
دووان لە وانە باشقەێ[2] گشتن　　　　**١- دووانزە مانگ**
ئەو دۆیە زانن دنیا چەن پشتن　　　　**٢- مانگ و خوەر**

Duwanze dewrrîş, çil û penc evdal̂
Rêyan keft we mal̂î şeêx evdil̂ cel̂al̂
Duwan lewane başiqeê giştin
Ew doye zanin dinya çen piştin

١- دار هەڵا: داری جووت.

٢- باشقە: باشجقە، باشترین، سەرترین، زاناترین.

دووان دووان لێد لەقنم   ١- رکاو[1]
چشتێ لە بەێنْ دۆود چقنم   ٢- قوژقنە[2]
وە وشک بەمەێ وە تەڕ درارمەێ   ٣- لقاو، لغاو

Duwan duwan lêd leqinim
Çiştê le beêni düwid çiqinim
We wişk bemeê we teȓ dirarimeê

دووانْ من و یەکْ خەڕات
خڕە خڕێە لە دەرْ کونات   کلگ و دۆ سیکار[3]

Duwani min û yeki xeȓat
Xiȓe xiȓêe le deri kwinat

دۆ ئاتاس نە دەورْ شارێ بیەن دوور
مەشانان وە جەخت، مەسانان وە زوور
ئەگەر فام دێری فامد نە پێشە
ماناێ ئی مەردانْ خۆنینە چێشە   زاک، گەمەی زاکان

Do atas ne dewri şarê byen dûr
Meşanan we cext, mesanan we zûr
Eger fam dêrî famid ne pêşe

١- رکاو: ئاوزنگ، رکاب.

٢- پاردو، رەسەنێکە کە لە لایکەوە دووراوەتە پاڵان و دەکەوێتە ژێری دوی حەیوان.

٣- کلگ و دۆ سیکار: ئەنگۆست و مۆدنە.

Manaê î merdani xünîne çêşe

دۆ بەنناێ کارکەر، دەهـ فاڵەێ بێدەنگ

قڵاێگ مەسازن بێ خەڕگ و سەنگ پەنجە و قولاو کڵاش چنین

Do bennaê karker, deh faĺeê bêdenĝ
Qiĺaêg mesazin bê xeȓg û senĝ

دۆ پاێە و بێدەس

کاوێژ[1] نمەکەێ، حڵاڵە چۆ پەس مامر و کەڵەشێر

Do paêe û bêdes
Kawêj nimekeê, ȟiĺaĺe çü pes

دۆ تەرەنەنی، دۆ بسەڵمانی، دۆێ تر ئەرمەنی گووش، چەو، لۆت

Do terenenî, do biseĺmanî, doê tir ermenî

دۆ حەوز وە ئەترافْ قڵاێ قەشەنگێ

قڵاێ قەشنگْ مەخمەڵی رەنگێ

حەوزان پەرچینە وە سیمْ باریک

گاگا رووشنە، گا مەبوو تاریک ۱- کاسەێ چەو

هەر وەخت وە حەوزان ئاو مەبوو جاڕی ۲- بڕۆیە، بڕۆ

۱- کاوێژ: کاویش.

زڵاڵ و قەشەنگ وینەێ مرواری ٣- ئرمس، فرمێسک

Do ȟewz we etrafi qiľaê qeşenĝê
Qiľaê qeşenĝi mexmeľî ȓenĝê
ȟewzan perçîne we sîmi barîk
Gaga ȓûşine ga mebû tarîk
Her wext we ȟewzan aw mebû caȓî
Ziľaľ û qeşenĝ wîneê mirwarî

دۆ چشت لە هەوا مەکەێ داوا و جەنگ
یەکێ خاسە پووڵا، یەکێ سفێد سەنگ
چشتێ لە بەێنیان جۆداکەر مەیوو
عاقبەت ئەوە وە ئاگر مەیوو سەنگ چەخماخ و قاو[١]

Do çişt le hewa mekeê dawa û cenĝ
Yekê xase pûľa yekê sifêd senĝ
Çiştê le beênyan codaker meyû
Éaqibet ewe we agir meyû

دۆ دانە گەوهەر، ها لە هەواوە
رەنگین و رەنگ رەنگ، پارچە پەڕاوە[٢]
نە مانگە نە خوەر، نە ئەور ئەڵاسە[٣]

١- پووشووی داری بەڕووە کە وەک لۆکە وەهایە و زوو بەزوو ئاگر دەگرێت.

٢- پارچەپەڕاو: تەراز دووری کراوە، پەراوێزی جووان.

٣- ئەورئەڵا: هەورهەڵا، هەور و هەڵا.

ئەوە نیشانەێ، کارْ خوداسە **زەڕینە و سیمینە، پەلکەزێڕینە**

Do dane gewher ha le hewawe
Renĝîn û r̂enĝ r̂enĝ,parçe per̂awe
Ne manĝe ne xwer ne ewr el̂ase
Ewe nîşaneê kari xwidase

دۆ دەسە سووار، یەسار و یەمین
هانە ڕاقەی[1] یەک، قەتعە زەمین
لاشەشان نە تارْ، پەڵەنگ گوڵگوڵە
دیدەێ دۆڕ نە تارْ دیدەێ بوڵبوڵە **تەختە نەرد**

Do dese suwari yesar û yemîn
Hane r̂aqeê yek qetée zemîn
Laşeşan ne tari pel̂enĝ gwil̂gwil̂e
Dîdeê dor̂ ne tari dîdeê bul̂bul̂e

دۆ سەوڵ بێ سایە **١- مانگ و خوەر**
یەێ ئەسپْ بێ خایە **٢- دۆڵدۆڵ[2]**
یـــەێ تـــاجـــرْ بێ مـــایـــە **٣- ساڵ و مانگ**

Do sewl̂î bê saêe
Yeê espi bê xaêe

١- ڕاقە: ڕەقایی، وشکایی.
٢- دۆڵدۆڵ: ئەسپی حەزرەتی عەلی.

Yeê taciri bê maêe

دۆ شێرْ مەسْ خوڕان
دۆ باڵ دێرێ یەێ گڕان
دۆ باڵ دێرێ یەێ گەردەن
خواردنێ بادْ سەردەن

دەمەێ ئاسنگەری

Do şêri mesi xur̂an do bal̂ dêrê yeê gir̂an
Do bal̂ dêrê yeê garden xwardinê badi serden

دۆ گورگْ گەڕگەڕ، چالاکەێ[1]چوو خوەر
دایم مەلەوان، منەی[2] خەلیە[3] کەر

ئاسیاو ئاوی

Do gwirgi ger̂ger̂, çalakeê çû xwer
Daêim melewan, miney xelyeker

دۆ دەس دێرێ پا نەێرێ
یەێ شکمْ پارە دێرێ

شەو، کراس

Do des dêrê pa neêrê
Yeê şikemi pare dêrê

١- چالاکە: سەنجاب، سەنجابی زەمینی.

٢- منەی: گەڕیان، بە شوێنی شتێکدا داگەڕین.

٣- خەلیە: خەلە و خەرمان.

دۆ فرشتەیٚ سییەیٚ، جەور و جەفا کیش ١- گایٚ جفت

قامەت چەمیدە، ها لە شوونْ وێش ٢- جفتێار

یەکیٚ دووانزە چوو، تاش ها وە دووشەوە ٣- دار هەڵا[1]

یەکیٚ ها لە بەرگْ، ئاسن پووشەوە ٤- کوریە[2]

Do firişteê sîyeê cewr û cefa kîş
Qamet çemîde ha le şûni wêş
Yekê duwanze çû taş ha we dûşewe
Yekê ha le bergi asin pûşewe

دۆ قرڕقرڕە و چووار قازی ١- دەس

چشتیٚ لە ناوگەڵد[3] کرد بازی ٢- <u>کەمووڵە</u>

Do qir̂qir̂ê û çuwar qazî
Çiştê le naw gel̂îd kird bazî

دۆ گووشْ قوت قوت، لە خودا مەتەرس

ئەر تْ فام دیری، بۆشەیٚ ئەوە چەس چەڵە، چەڵگە[4]

Do gûşi qut qut le xwida meters

١- داری چێوینی گاوەسن.

٢- بەشی ئاسنینی گاوەسن کە وەک کەوچکە و زەوی دەدڕێتەوە.

٣- ناوگەڵ: ناولنگان، نێو هەر دوو لاق.

٤- چێویکی دوولق بە قەد یەک مەتر بۆ داگرتنی ڕەشکە.

Er ti fam dêrê büşeê ewe çes

دۆم چەفت و مل راس، دەم لە تەوقْ سەر

وە شادی و شیوەن، ئاگر دەێدە سەر قلیان

Dom çeft û mil r̂as, dem le tewqi ser
We şadî û şîwen agir deêde ser

دۆ نەفەر دەنە ئاوێگ یەکێ تەڕ نییەو ژنْ باردار

Do nefer dene awêg, yekê ter̂ nîyew

دۆیەتێگە شیر لە پستان

هەر کەس وەتەێ قاترێ بسان خەشخاش

Düyetêge şîr le pistan
Her kes weteê qatirê bisan

دەردت لە خوەم لە یانە

وە رووژ چنە دەرانە

وە شەو چنە کولانە مامر و جۆجگ

Derdit le xwem le yane
We r̂ûj çine derane
We şew çine kwilane

دەسد وە سەرێ، دەمد وە دەرێ
گڕەێ ئاگر تێ لە تەوقْ سەرێ　　　　**قلیان**

Dedid we sere, demid we derê
Gir̂eê agir tê le tewqi serê

دەسماڵ کەوْ کەتانی　　　　**١- ئاسمان**
پڕێ سێفْ سڵتانی　　　　**٢- ئەسارە**

Desmal̂î kewi ketanî
Pir̂ê sêfi sil̂tanî

دەسەڕ[1] بۊچڵەێ مرک و مرواری[2]
ئارد وە پێ هەڕم وە خەنە و یاری　　　　**دەم و دیان**

Deser̂ büçil̂eê mirk û mirwarî
Ard we pê her̂im we xene û yarî

دەم دێرێ دیان نەێرێ
خواردن دێرێ ریان نەێرێ　　　　**گنە، گەنە**

Dem dêrê dêan neêrê
Xwardin dêrê r̂yan neêrê

١- دەسەڕ: دەسهاڕ، دەستاڕ، ئاسیاوی دەستی.

٢- مرک و مرواری: جووان و ڕێک و پێک.

دەمێ تەنگە و ئەڵامەتە

ناوێ قۆلە و قێامەتە

وە تەڕ تیەێ وە وشک چوو

وە شل تیەێ وە سفت چوو تەنوور و نان

Demê tenĝe û eĺamete
Nawê qüle û qêamete
We teȓ tyeê we wişk çû
We şil tyeê we sift çû

دەورانْ دنیا ئەر بوو بایەد بوو

دۆ ئاو لە یەێ جام مەگەر خایە بوو خا، هێلکە

Dewrani dinya er bû baêed bû
Do aw le yeê cam meger xaêe bû

دەورییگ دێرم دەورێ خەیاتە

وە عەینەن زانێ شەوار چەن ساتە کەڵەشێر

Dewrîyg dêrim dewrê xeêate
We éeênen zanê şewar çen sate

دەیشتێ پووس، نامێ چوو

شاپەسەن و خەیلی خوو زین

Deyştê pûs, namê çû
Ṣapesen û xeylî xû

دێک چووین، دەم دێک چووین
ئاشْ پوختەیٚ دێکْ چووین — **گردەکان و باێم[1] گوێز و بادام**

Dêk çuwîn, dem dêk çuwîn
Aşi puxteê dêki çuwîn

ز

زار و زەمین زڵزڵە
عەلی سووارْ دۆڵدۆڵە
کام درەختە بێ گوڵە — **قارچگ**

Zar û zemîn ziĺziĺe
Éelî suwari doĺdoĺe
Kam direxte bê gwiĺe

زبرەن، سفێدەن، بەرگْ بەدەن تەنگ

١- گردەکان و باێم: گوێز و بادام.

سەختە لە ئاگر، زەبوونە لە سەنگ　　　　　　**خا، هێلکە**

Zibren, sifêden, bergi biden tenĝ
Sextet le agir, zebûne le senĝ

زگێ پڕە و سا نەێرێ　　　　　　**چاڵە گەنم**

Zigê pir̂e û sa neêrê

زگێ دڕید خـێون لێ تێ
سەرێ بڕید شیر لێ تێ　　　　　　**ئەنجیر**

Zigê dir̂îd xün lê tê
Sere bir̂îd şîr lê tê

زەردە چـێو لیموو، سفێدە چـێو دوو
هەر چێ پـێول بێەی وە زەرەرْد چوو　　　　　　**سیکار**

Zerde çü lîmû, sifêde çü dû
Herçê pül bêey we zererid çû

زەردە سفێدە، سفێدە زەردە
خانانێ لە پاێ مەشـێورەت[1] کەردە　　　　　　**چراخ**

١- مەشـورەت: هاوبیری.

Zerde sifêde,sifêde zerde
Xananê le paê meşüret kerde

زەردەلتو لەتە، پڕ سەوەتە
چل شتو کردێە هێمان هەر دتویەتە   پتۆل، سکه

Zerdelü lete, pirî̂ sewete
Çil şü kirdêe hêman her düyete

زەردەن زاێفەن، قاپْ بلوورەن
سەدەف وار زەمین ماوایٚ حۆزوورەن   دتوربین

Zerden zaêifen, qapi bilûren
Sedef war zemîn mawaê ḧozûren

زەردەن زاێفەن، عۆریەتەن بریان
پەنج نەفەر ماموورْ تۆرکْ بێزووان
وە جـــارێ ئـــاهـــێ رەســـێدە ئاسمان   کرمیت

Zerden zaêifen, éuryeten biryan
Penc nefer mamûri toriki bê zuwan
We care ahê r̂esêde asman

زەردەن، سفێدەن، قرمز مەمانوو

وه حۆکمْ ئەعزەم شەلاق مەشانوو
هەر وەخت پەێدا بوو لە بانْ باێر
تێخش مەمانوو وە تێخْ ناێر خەرەنگێز، شیرەگونج[1]

Zerden sifêden,qirmiz memanû
We ȟokmi eézem şelaq meşanû
Her wext peêda bû le bani baêr
Têxiş memanû we têxi naêr

زەردەنی، زۆڵاڵەنی، پێچ پێچەنی خاڵ خاڵەنی
بزەڕیشە[2] پدەرەنی، سەرنەیەکە مادەرەنی زڕات

Zerdenî, zoľaľenî, pêç pêçenî xaľ xaľenî
Bize r̂îşe piderenî, serneyeke maderenî

زەردە و زەرد خەنە
سەد گلە وە بانْ یەێ گلە بەنە زڕات

Zerde û zerd xene
Sed gile we bani yeê gile bene

١- خەرەنگێز، شیرەگونج: مێروویەکە زەهراوی لە زەردەواڵە گەورەترە.
٢- جۆرە گیایەکی بچووکە کە بەرگەکەی ڕیشاڵ ڕیشاڵە.

ژ

ژنْ خوەێ تڵاق دەێ داڵگْ خوەێ خوازێ   **قەور، قەبر**

Jini xweê tiĺaq deê, daĺigi xweê xwazê

ژێر زگ وەرکینە، بان پشت کیەرینە
زووان فارسینە، دۊ دْ پەلینە   **سییەپڕۊسنەک، پەڕەسێلکە**

Jêr zig wekîne, ban pişt kyerîne
Zuwan farsîne, dü di pelîne

ژێرێ زەۊیە بانێ زەۊ
سییەڵگ سییەڵگ تک دڵ قەۊ   **مووریژ**[1]

Jêrê zeüye, banê zeü
Sîyeĺig sîyeĺig tik diĺ qeü

١ – مووریژ: مێرووچە، مێroولە.

س

سافلی سافان، سافە چێو هەسان
کڵاو ئەرەقچن، بەتیەێ هێول وە شان　　　بەلێو، بەرێو، بەرۆ

Safilî safan, safe çü hesan
Kiĺaw ereqçin, betyeê hül we şan

سافلی سافان، سافە چێو هەسان
کوڵەنجەێ قرمز، ئارەقچن لە بان　　　بەلێو، بەرێو

Safilî safan, safe çü hesan
Kwiĺenceê qirmiz, areqçin le ban

سافلی سافان، سافە چێو هەسان
ماوائ ها لە قەێ کێویە و بێاوان　　　مار

Safilî safan, safe çü hesan
Mawaê ha le qeê küye û bêawan

سافلی سافان، سافە چێو هەسان
قەوەێ شرِ ئەو ژێر، قەوەێ نوو ئەوبان

هەم دەرمانْ ژان، هەم جیگیرْ نان

مەردم لێ تیەرن لە قەێ کۆیەسان   **بەلۆ، بەڕۆ، بەڕۆ**

Safilî safan, safe çü hesan
Qeweê şir̂ ew jêr, qeweê nû ew ban
Hem dermani jan, hem cîgîri nan
Merdim lê tyerin le qeê küyesan

ساف و سڕە چۆ هەسان

ها پشتْ کۆیەێ کوردسان   **بەلۆ، بەڕۆ**

Saf û sir̂e çü hesan
Ha pişti küyeê kwirdisan

ساف و سڕە مۆ نەێرێ

چۆڕگە[1] دێرێ گۆ نەێرێ   **ئەفتاوە[2]**

Saf û sir̂e, mü neêrê
Çor̂ge dêrê gü neêrê

سافە چۆ هەسان

پەڕە پەڕە چۆ قوران   **قارچگ**

١- چۆڕگە: مێز، گمێز، شاش.

٢- ئافتاوە: مەسینە.

Safe çü hesan
Perˆe perˆe çü qwiran

ساق سەونز و پا دێز[1] ها وە گڵەوە
رەونەقْ دنیا ها وەو گوڵەوە — پەمە، لووکە

Saq sewnz û pa dêz, ha we giḻewe
Rewneqi dinya ha wew gwiḻewe

سراوێ لەێ سەرزەمینە جاڕیە
ئـاوێ مـوفـیـدە چـۆ مـرواریـە
چەن هزار هزار کارگەر داروو — ١- پەس و پووڵ، ڕانکە
رووژێ چەن دەلیا لە لێش مەواروو — ٢- دوو یا شیر
بتووای راد بـۆشم ماناێ ئەو حەوزە — ٣- کەرە
سفێدە، زەردە، زڵاڵە، سەونزە — ٤- پەنیر

Sirawê leê serzemîne carˆye
Awê mufîde çü mirwarye
Çen hizar hizar kariger darû
r̂ûjê çen delay le lêş mewarû
Bituway r̂ad büşim manaê ew ĥewze
Sifêde,zerde,ziḻaḻe,sewnze

سرخْ سقان پت[1]، دەن هەڕە کڵاو

١- دێز: سەوزی تۆخ.

گوندار و بێ کیر، شەو نمەکەێ خاو		کەڵەشێر

Sirxi siqan pit, den heȓe kiȴaw
Gwindar û bê kîr, şew nimekeê xaw

سفێدە چۆ شیر
سفتە چۆ پەنیر
هــا لــە بــنْ دۆر		پـۆرشگ[2]

Sifêde çü şîr
Sifte çü penîr
Ha le bini dür

سفێدی لە سەنگ، سیاهی لە درەخت
مەردم هانە گورێز، ئەۆ هەر ها لە جەخت		قەن و چای

Sifêdî le senĝ, syahî le dirext
Merdim hane gwirêz, eü her ha le cext

سق سڵە[3]، سێپا سڵە
نقرە ژەن و تڵا گرە		مەشکە

١- پت: لۆت، لووت، لـۆت.

٢- پـۆرشگ: گیایەکی خۆراکییە لە ڕەگەزی پیاز، کە لە کوێستان شین دەبێت و هـەم بـە کـاڵی و هەم بە برژاوی دەخورێت.

٣- سق سڵە: بەردیکی خڕ و کوندارە کە وەک ئاوێز لە مەشکە دەکرێت.

Siq sil̂e, sêpa sil̂e
Niqre jen û til̂a gire

سوواریٚ هاتیٚە لە بەحر و لە بەڕ   ١- ساڵ
جفتیٚ باڵ دیٚریٚ هەر باڵیٚ شەش پەڕ   ٢- مانگ، برج

Suwarê hatêe le beh́r û le beȓ
Ciftê bal̂ dêrê her bal̂ê şeş peȓ

سوواریٚ هاتیٚە لە تەقْ تووە
هڵهڵە کیشیٚ لە قامیٚ چووە   ئاسیاو

Suwarê hatêe le teqi tuwe
Hil̂hil̂e kîşê leqamê çuwe

سوواریٚ هاتیٚە لە تەنگْ تەتەر[١]
چل گولە ها پیٚ هەر چلیٚ خەتەر   خەرەنگێز، شیرەگونج

Suwarê hatêe le tenĝi teter
Çil gwile ha pê her çilê xeter

سوواریٚ هاتیٚە لە تەنگْ هەریٚ مەهەریٚ
کەتانە و کەتـۆنْ[١٠] لە یەکەو کەریٚ[٢]   گیژە وا، گێژەڵوکە
و با

١- تەنگ تەتەر: تەتەر بەمانای نیشتمانە و تەنگی تەتەر مەبەست دەروازەی جیهانە.

Suwarê hatêe le tenĝi herê me herê
Ketane û ketüni le yekew kerê

سوواریَ هاتیّه له لا لوڕستان
تەکەڵدۆ[٣] مەخمەڵ، هەوسار گوڵستان   خوەر، خۆر

Suwarê hatêe le la luȓistan
Tekel̂dü mexmel̂, hewsar gwil̂istan

سـۆرێکم کەردەن، من لە سۆرانی سـۆرێکم کەردن
عەرووسش لە ماڵ، زاوا لە هەردەن
کناچەیَ باوان، هەفت شـۆیش کەردەن
پرسام لە ئاخون، عەقدش نەکەردەن
تەجربەم کەردن، مردەش نەمردەن
کناچەیَ باوان، ئازیەتیش کەردن   چیخ و دەوار

Sürêkim kerden, min le soranî sürêkim kerden
Éerûsiş le mal̂ zawa le herden
Kinaçeê bawan heft şüyş kerden

---

١ - کەتانە و کەتـۆن: کەتانە جل و بەرگی ژێرینی ژنانە و کەتـۆن بەندێکە کە ئەم جل و بەرگە پێکەوە ئەبەستێت.

٢ - هەریَ مەهەریَ، هەرکەس بۆ خۆی.

کەتانە و کەتـۆن: کەتانە جل و بەرگی ژێرینی ژنانە و کەتـۆن بەندێکە کە ئەم جل و بەرگە پێکەوە ئەبەستێت.

٣ - تەکەڵدۆ: بەندێکە کە ئەکەوێتە پشتی زین و ژێری دۆی ئەسپ.

Pirsam le axwin éeqdiş nekerden
Tecrinem kerden mirdeş nemirden
Kinaçeê bawan azyetîş kerden

سووفی حلاڵ و حرام خوەرێ
نەماز نەخوەنْ ئەزان دەرێ   **کەڵەشێر**

Sûfî ḧiĺaĺ û ḧiram xwerê
Nemaz nexweni ezanderê

سووفی ریش نەتاش، ناخـۆن نەگیرە
کەسێ نییەزانێ، جووانە یا پیرە   **کەڵەشێر**

Sûfî r̂îş netaş, naxün negîre
Kesê nîyezanê cuwane ya pîre

سەخری سەونزە، کلاّو لارە
نە لە حساو تیەێ، نە لە شمارە

گورز خەشخاش

Sexrî sewnze,kiĺaw lare
Ne le ḧisaw tyeê ne le şimare

سەڕافانْ دەور، ئساهانْ پێش
کی دیە بزن سووارْ گامێش

کلاش و پەرگەما[1]

Serâfani dewr,ısahani pêş
Kî dye bizin suwari gamêş

سەڕافان هەواڵ، سەڕافان هەواڵ
منە تۆنم گست[2]، بپرسم هەواڵ
یەێ مەلێ دیمە یەێ، سەر و هەفت باڵ
ئەوە وە یاروو مدام لە داوە شەهرێ
جەواهر، مسکەنێ ئاوە ماسی

Serâfan hewaĺ, serâfan hewaĺ
Mine tonim gist bipirsim hewaĺ
Yeê melê dîme yeê ser û heft baĺ
Ewe we yarû midam le dawe
Şehrê cewahir, meskenê awe

سەر بانێگە و بن بانێگە
چووار مییەسە و شووانێگە دەس و پەنجە

Ser banêge û bin banêge
Çuwar mîyese û şuwanêge

سەر کەج و دۆم کەج، دۆم وێنەێ کەنێر

١- پەرگەما: بنی کلاش.
٢- گست: ویست، تیوواس، گەرەک بوون.

چووار خولاّم دەر دەیّە ویّنەێ شیّرْ نیّر
کردنەێ کشمەکیش وەرەو وەرمەغاڕ
وەر مەغاڕ بییە توورْ تەنگ وتاڕ — ١- چووخ، سەبیل
وەرمەغاڕ وەو توورْ تەنگ و تارەوە — ٢- دۆد، دووکەڵ
یەێ دانە گەوهەر ها وە دارەوە — ٣- دیّان، ددان

Ser kec û dom kec, dom wêneê kenêr
Çuwar xwil̂am der deêe wêneê şêri nêr
Kirdineê kîşmekîşwerew wer mex́ar̂
Wer mex́ar̂ bîye tûzi tenĝ û tar
Wer mex́ar̂ wew tûzi tenĝ û tarewe
Yeê dane gewher ha we darewe

سەرم سرِ مینیّد، وە پەێ ئی کارە
گەنم مەشانووم، گایّانە مارە — موون[١]

Serim sir̂ mînêd we peê î kare
Genim meşanûm, gaêane mare

سەگْ سییەێ دۆ گونێ پەڕیە کووڵ ژنێ — کونەێ ئاو

Segi sîyeê do gwinê per̂ye kûl̂i jinê

١- موون: لەڕەگەزی جۆرە ئێستریّکە کە کورتەبالاّیە.

سەگْ هار، چییە گژ دار

مووتگ مووتگ، گـۆ خسە خوار

تێخ مەکینە، چەقۆی ڕیش تاشین

Segi har çîye giji dar
Mûtig mûtig gü xise xwar

سەنگینە، وەزن نەێرێ

شیرینە، حساو نەێرێ **خەو**

Senĝîne wezn neêrê
Şîrîne ḧisaw neêrê

سەنگێ وە سارایێ، یەزد یەزدان دیمە

نە دۆڕ نە گەوهەر، نە تڵا و سیمە

ئەوە شوونْ کارْ، ئوسا کەریمە

سەد و سی نەفەر، مەکەێ تیمارێ

تا گەر مەل و موور، نەوەێ ئازارێ **سەر وشانە**

Senĝê we saraê yezd yezdan dîme
Ne doȓ ne gewher, ne tiļa û sîme
Ewe şûni kari usa kerîme
Sed û sî nefer mekeê tîmarê
Tager mel û mûr neweê azarê

سەونزە چـۆ قەرسیل[1]، سفێدە چـۆ دۆڕ
گڕ گڕ مەسزیا، گۆڕ مەدا وە گۆڕ
ساڵ و دووانزە مانگ، مەلوول و ماتە
هەر سێ مانگ دەورەێ، وە ڕۆ حەیاتە گـۆ هەسارە[2]

Sewnze çü qersîl, sifêde çü dor̂
Gir̂ gir̂ mesizya, gor̂ meda we gor̂
Sal̂ û duwanze manĝ melûl û mate
Her sê manĝ dewreê we r̂ü ȟeêate

سەیدە سفەتێ[3]، بەد عوقووبەتێ
مەکیشێ وە سەر، چادران خام
هەر وە یەێ ساتێ، عومرێ بوو تەمام تـۆتگە شووانە[4]

Seyde sifetê, bed éuqûbetê
Mekîşê we ser çadirani xam
Her we yeê satê éumrê bû temam

سیاس چـۆ بز

١- قەرسیل: قەسیل، سەوزە گیا، گەنم لەبەراودا دەچـێنن، کـە دەیکـەن بـە خـۆراکی مـەڕ و مـاڵاتی دابەستە، یان وڵاخە بەرزەی تایبەت.

٢- گـۆ هەسارە: گیانلەبەرێکە وەکو گوێرەکە سوور کە لە فارسیدا (کرمی شەبتاب)ی پێی دەڵێن.

٣- سەیدە سفت: کوون، کوڕ، قەمبوور، قووخن، پشت چەماو.

٤- تـۆتگەشووانە: جۆرە کرمێکە کە خـۆی شـەفیـرەی پـەروانـەیـە و لـە بـەهارانـدا دەردەکـەوێت، تەتەڵەمیران.

قاچاخه چـۆ دز

هەڵپەڕێ چـۆ هار

گاز گرێ چـۆ مار **کەێک، شپش، ئەسپێ**

Syas çü biz
Qaçaxe çü diz
Heḻpeȓê çü har
Gaz girê çü mar

سیاسەندەکێ[1]، چل مەن بارێە

وە تاوْ پـۆشێ، نک و ناڵێە **چەو**

Syasendekê çil men barêe
We tawi püşê nik û naḻêe

سیاسەندەکێ، سەد مەن بارەسێ

وژێ بێ گیانە، گیاندار بارەسێ

ناڵ ئەسپ

Syasendekê sed men baresê
Wijê bê gyane, gyandar baresê

سیاڵی سیتاو[2]، گورگْ هەڵەدەو

١- سیاسەندەک: خڕ و ڕەش، ڕەنگی ڕەش و خڕە.

٢- سیاڵی سیتاو: ڕەشتاڵە، سییەتاوە.

وە هەرلاێگ مەچوو عەلەف سەوز نمەو   **مووریژ**[1]

Syal̂î sîtaw,gwirgi hel̂edew
We her laêg meçû éelef sewz nimew

سێ برا و یەێ بەن شەواڵێن   **کوچگانێ، سێپا**

Sê bira û yeê ben şewal̂ên

سێ بەێ، سێ زەردە بەێ سێ ئەنار، سێ ژەهرْ مار

مانگەیلْ ساڵ، مانگەکانی ساڵ

Sê beê, sê zerde beê sê enar, sê jehri mar

سێ پا دەر زەمین، چووار پا لە هەوا

شەقە شەقێە، ڕۆ ئەو کەربەلا   **مەشکە**

Sê pa der zemîn, çuwar pa der hewa
Şeqe şeqêe r̂ü ew kerbela

سێ ڕەزمْ ئاسن، ها وە دووشەوە

ها وە ناوْ ئاوْ، ئاسن جووشەوە   **سەماوەر**

Sê r̂ezmi asin ha we dûşewe
Ha we nawi awi asin cûşewe

١- مووریژ: مێرووچە، مێرووله.

سێ دکانْ دووش بەردووش

یەکێ مەخمەڵ فرووش

یەکێ چوو فرووش

یەکێ خاک فرووش گوڵ سەنگ، میناخ

Sê dikani dûş ber dûş,yekê mexmeĺ firûş
Yekê çû firûşYekê xak firûş

سێ ستۆن کونا، سێ ئەژدەر لە فەوق

ئساهان ساختەن، پەری سەفا و زەوق

پشتێ ها وە زەۆ، پاێ ها هەواوا

هەر کەسێ دەسێگ، ها وە قەیەوا

چمان ها وە بان، جەهان پەیماوا مەشکە

Sê sitün kwina, sê ejder le fewq
Isahan saxten perî sefa û zewq
Piştê ha we zeü, paê ha hewawa
Her kesê desê ha we qeêewa
Çiman ha we bani cehan peêmawa

سێ قول وە زەۆ، چووار لە هەوا

شەپ شەپ ریەێد، چۆ چارەوا مەشکە

Sê qwil we zeü, çuwar der hewa
Şep şep r̂yeêd çü çarewa

سییه چـۆ قیله

سفێد چـۆ شیره

خڕه چـۆ خا

قه‌ۆیه چـۆ گا

دارْ گردەکان، داری گوێز

Sîye çü qîle, sifêd çü şîre xir̂e çü xa, qeüye çü ga

سییەسه، گا نییه

باڵ مەگرێ، داڵ نییه

بوو دێرێ، تۆڵ[1] نییه

گازووڵک، گازڵۆک[2]

Sîyese ga nîye
Bal̂ megirê dal̂ nîye
Bû derê tol̂ nîye

١- تۆڵ: جۆره کاڵکیکی دەیمییه که بۆنخۆش و به تامه.

٢- گازڵۆک: قالۆنچه.

ش

شڵ و گولە[1]، مـۊ نەێرێ
چووار پا دێرێ، دۊ نەێرێ — قورپواق، بوق

Şiľ û gwile mü neêrê
Çuwar pa dêrê dü neêrê

شەۊ دۊیەتەێ نەریمان
نە دەر دێرێ نە دەرمان — خا، هیلکە

Şeüi düyeteê nerîman
Ne der dêrê ne derman

شەوە شەوە شەو تاریکە
کوڵەنجە قرمز قەێ باریکە — پەرپریک، پەروانە

Şewe şewe şew tarîke
Kwiľence qirmizi qeê barîke

١- شڵ و گول: شڵ بە مانای ڕەنگی سەوزی تۆزکاڵە و شڵ و گول بە مانای سەوزی گوڵگوڵە.

ع

عابا وه کووڵێ، نەێزه وه شانێ
لایق وه مەجلسِ کول دیوەخانێ — **وێنەی حەزرەتی عەلی**

Éaba we kûl̂ê, neêze we şanê
Layq we meclisi kwil dîwexanê

عاڵمانِ علّم، مەردانِ رووژگار
ئەوه چِ گوڵێ، بۆ بەراما له خار
نه خەریداریش کەردەن، نه له هند ئاما
له بەرزه شەفەقِ سووەیل دەراما — **قارچگ**

Éal̂imani éil̂m, merdani r̂ûjgar
Ewe çi gwil̂ê bü berama le xar
Ne xerîdarîş kerden, ne le hind ama
Le berze şefeqi suweyl derama

عاڵمانِ علّم، مەردانِ رووژگار
عەجەو مەعدەنێ، دیم له قولەێ کووسار
سفێده چۆ هەور، قوڵ دەێ چۆ کانی
ئەگەر ئەوه نەو، تەڵخه زنگانی — **<u>کانِ خووا، کانه خوێ</u>**

Éal̂imani éil̂m, merdani r̂ûjgar
Écew meédenê dîm le qwileê kûsar
Sifêde çü hewr, qwil̂deê çü kanî
Eger ewe new tel̂xe zinganî

عالٚمانْ علٚم، مەلا و مونەجم
دۆ برا دیمە، لە چەرخْ ئەنجم
قووزیە بەدەن، گرد و شتر سم
گاگا مەنیشوو، وە دیدەێ مەردم   **عەێنەک، چاویلکە**

Éal̂imani éil̂m, mela û munecim
Do bira dîme le çerxi encim
Qûzye beden gird û şitir sim
Ga ga menîşû we dîdeê merdim

عەجایب چشتێ، عەجەب رووئیدە
تەن بێ سقان و سەر، وە بێ دیدە   **زالـۆ، زالۆ**

Éecayb çiştéeceb r̂uiîde
Ten we bê siqan û ser we bê dîde

عەجەو گولٚێ بی ساق، پاێ وەنەوش
باشقەێ گولٚەیل بێ گەرد و بێ خەوش   **لووکە، پەموو**

Éecew gwil̂ê bî saqi paê wenewş
Başiqeê gwil̂eyli bê gerd û bê xewş

عەزیز و لەزیز، خوەش نشین لە دڵ
هەر چۆ سەمەنی[1]، ریشە مێەر[2] گوڵ　　　　**پۆشگ**[3]

Éezîz û lezîz xweş nişîn le diɫ
Her çü semenî r̂îşe mêer gwiɫ

عەڵاجەۆ چشتێ، دیمە لەێ دەیشتە
بێ گیانە و وە پەێ، گیاندار لە گەیشتە　　　　**تفەنگ**

Éeɫaceü çiştê dîme leê deyşte
Bê gyane û we peê gyandar le geyşte

عەڵاجەۆ چشتێ، دیمە لەێ دەیشتە
کْ ئاو لە ناوْ ئاگرێ گەیشتە　　　　**سەماوەر**

Éeɫaceü çiştê dîme leê deyşte
Ki aw le nawi agirê geyşte

١- سەمەنی: سەمەنوو، خواردەمەنییەکە وەک حەڵوا کە لە ڕیشەی تازەی گەنم دروست دەکرێت.

٢- مێەر: مەدەر، مەدەروو، مەیا.

٣- پۆشگ: گیاهێکە خوراکی لە ڕەگەزی پیازییەکان کە لە کێو شین دەبێت و هەم بە کاڵی و هەم بە برژاوی دەخورێت.

عەڵاجەۊ چشتێ ها لە دەیشت و دەر
نووڕێ ئەو زەمین، چەو لە تەوقْ سەر
نیم مەن وەزنش بی، دوْیس بارش بی
دوْیس مەن خواردم، نیم مەن وە جاش بی   **گووانْ مانگا**

Éel̂aceü çiştê ha le deyşt û der
Nûr̂ê ew zemîn, çew le tewqi ser
Nîm men wezniş bî, diwîs bariş bî
Diwîs men xwardim, nîm men we caş bî

غ

غاز نیشتەو، برا غاز نیشتەو　　　　١- ساج

دۆ دراز نیشتەو، ساحب خاس نیشتەو　　٢- کووانێ

٣- پەنگرکیش، مەقاش،　　٤- نان

x́az nîştew, bira x́az nîştew
Dü diraz nîştew, saḧib xas nîştew

غازیەڵقووزێ، قووزڵقێامەت

هاوسا ها نوقسان خوەێ وە سڵامەت　　　مۆش، مشک

x́azyeĺqûzê qûziĺqêamet
Hawsa le nuqsan, xweê we siĺamet

ف

فەرمانبەرێ گووشتە، خوراکێ نارە
ئەویش چۆ ئەقرەو، نیشێ لە کارە

مەقاش، پەنگرکیش

Fermanberê gûşte, xwirakê nare
Ewyş çü eqrew nîşê le kare

فەرەجی سفێد، کوڵە باڵ هـۆل
خشەێ منێدە خشەێ پـۆل
زینگەێ منێدە زینگەێ ساز
ماچێ منێدە مارانگاز

زەرداڵە، زەردەواڵە

Fercî sifêd, kwil̂e bal̂ hül xişeê minêde xişeê pül
Zînĝeê minêde zînĝeê saz maçê minêde maran gaz

فەرجی هـۆلێ تکباڵ بازێ
هەڕەێ منێدە هەڕەێ سازێ
ماچێ منێدە مارانگازێ

خەرەنگێز، شیرەگونج

Ferecî hülê, tikbal̂ bazê
Her̂eê minêde her̂eê sazê

Maçê minêde maran gazê

ق

قاڵە قاڵە، قـوله قـوله

سەرباڵ سفێد ژێر باڵ هـوله — زەرداڵە

Qal̂e qal̂e, qüle qüle
Ser bal̂ sifêd, jêr bal̂ hüle

قالی چل گووشه

پڕێ قورووشه — ئاسمان و ئەساره

Qalî çil gûşe
Pir̂ê quirûşe

قڵاچەێگ دێرم قڵاچەێ وەنه

دووانزه نخته له ناوێ جەمه

له ناو ئەو دووانزه، سێ کارگەرم هەس

هەرسێ کارگەر و هەرسێ کار وەدەس — سات، ساعەت

Qil̂açeêg dêrim qil̂açeê wene
Duwanze nixte le nawê ceme
Le naw ew duwanze sê kargerim hes
Her sê karger û her sê kar we des

قڵاچەێ هەنی، وە سەحرا و وە دەر
بێ قلْف و کلیل، بێ پەنجەرە و دەر
چەن هزار گەوهەر، شەو لە تێ بەنە
خودا مەزانوو، حساوێان چەنە

گورز خەشخاش

Qiĺaçeêg henî we seȟra û we der
Bê qiĺf û kilîl, bê pencere û der
Çen hizar gewher şew le tê bene
Xwida mezanû ȟisaêan çene

قوڵنگە لۆتێە و شاپەڕ باڵێە
لە دەسْ بنیایم ناڵە ناڵێە

تیاره، فرۆکه

Qwiĺinĝe lütêe û şapeȓ baĺêe
Le desi binyaêim naĺe naĺêe

ک

کاسە پایێ هەسـتون، حەوز ها هەواوە
دۆکەس جارووکیش، وەرنیایێ ئاوە   **گوانْ مانگا و کەموولە**

Kase paê hesün,ḧewz ha hewawe
Do kes carû kîş,wernêaê awe

کار خودا و فێڵ بەنە
دمچگێ لە بان قنجگێ بەنە   **دار جفت، دار هێش**

Kari xwida û fêl̂i bene
Dimçigê le bani qincigê bene

کالایل کەج پێ راس کەێ
دەس دەیدە لێ دەم واز کەێ   **قەیچی، مەقراز، مقەست**

Kal̂ayli kec pê r̂as keê
Des deyde lê dem waz keê

کاواسانْ بەڕ[1]، دەریاێ بێ هانی[2]
یەێ رووژ نیشتە، بیم لە دۆنیاێ فانی
گاگا چەوم کەفت، ئەو دۆ تیپ سووار
یەکێ فەرەنگ بی، یەکێ زەنگەوار
وە مابەێنشان دۆ، ریش سفێد بی
سەرتا پا دامان، بێ ماوا و زێد بی
لاشەشان وە تەرزْ، پەڵنگ گوڵگوڵ بی
زێدشان وە تەرزْ زێدْ بوڵبوڵ بی
هەرکەس سڕ یە، وە هەم باوەروو
(سەی یاقوو)سەرش لێ فرووود ماوەروو   پاسوور، پەڕەی قۆمار

Kawasani ber̂, deryaê bê hanê
Yeê r̂ûj nîşte bîm le donyaê fanî
Gaga çewim keft ew do tîp suwar
Yekê ferenĝ bî,yekê zenĝewar
We mabeênişan do r̂îş sifêd bê
Ser ta pa daman,bê mawa û zêd bî
Laşeşan we terzi peľenĝ gwiľgwiľ bî
Zêdişan we terzi zêdi buľbuľ bî
Her kes sir̂î ye we hem bawerû
Sey yaqû seriş lê firûd mawerû

---

١ – کاواس: ئەوانەی کە دەچنە نێو ناخی بابەتێکەوە، مەبەست لە (غواس)ی عەرەبییە.
٢ – دەریای بێ هانی: دەریای بێ بن.

کاوڕە لەڕێ، لە پاێ بەڕێ
دملّەک ژەنێ، هە هەڵپەڕێ

کەێک، شپش، ئەسپێ

Kawr̂ê ler̂ê le paê ber̂ê
Diml̂ek jenê, he hel̂per̂ê

کراسْ سفێدْ پاتشا
نە دەیشت دێرێ نە رووشتا

خا، هێلکە

Kirasi sifêdi patişa
Ne deyşt dêrê ne r̂ûşta

کورسی لە بانْ کورسی
عیسا لە مووسا پرسی
وەت سێری یا ورسی
وەت ئەر سێرم ئەر ورسێ
کەس هەواڵم نییەپرسێ

مردێ و قەور

Kwirsî le bani kwirsî
Éîsa le mûsa pirsî
Wet sêrî ya wirsî
Wet er sêrim ya wirsê
Kes hewal̂îm nîyepirsê

کوڕی قوتگەێ مچەوزی[١]
تەقڵە کوتێ لە سەوزی

تەگرە ژیلە، تەرزەی بچووک

Kwiȓî qwitigeê miçewzî
Teqȴe kwitê le sewzî

کۆیە زاێە و ناڵان مەچوو
پا نەێرێ وە بانْ دێان مەچوو
گیان نەێرێ پەێ گیاندار مەچوو

چانْ خەرمانکوت

Küye zaêe û naȴan meçû
Pa neêrê we bani dêan meçû
Gyan neêrê peê gyandar meçû

کوومەێ لە وەفر بەسیاێە مکەم
رووسەم لە بانێ کەمەر داێە خەم
هاژە هاژێە تێخْ سۆرخە دەم
عەزیزە لە لاێ خالقْ ئەعزەم

١- پەس
٢- چیەرەوان، خوری چن

Kûmeê le wefir besyaêe mikem
Rûsem le banê kemer daêe xem
Haje hajêe têxi sorxe dem
Éezîze le laê xaliqi eézem

١- مچەوزی: جەغزی، خڕ، گردەڵ.

کەتیفەێ[1] کەتان، مۆرغْ بێ زووان
هەر کەسێ وەتەێ، ئافەرین جووان   خا، هێلکە

Ketîfeê ketan, morx́i bê zuwan
Her kesê weteê aferîn cuwan

کەفتەنەم دەر ویر، کەفتەنەم دەر ویر
عەجایب چشتێ، کەفتەنەم دەر ویر
سافەن چـۆ شیرما[2]، سفێدەن چـۆ شیر
رووحْ بەدەن تازە، قەڵبْ بەدەن گیر
عاڵەم مەپووشوو، لە تەنخواێ بەرگێ
ئەو بەرگە تەنپووش، هالە توو جەرگێ
ئەسرین لە سوومایْ، دیدەش مەرپیزوو
خوەرهەم لە شەوقْ شـۆیەڵەش مەبیزوو
ئەگەر تۆ ماناێ ئی شێعرە واتی
خودا بزانێ بابْ خڵاتی   شەم، مۆم

Keftenem der wîr, keftenem der wîr
Éecayb çiştê keftenem der wîr
Safen çü şîrma , sifêden çü şîr
Rûh́i beden taze, qel̂bi beden gîr
Éal̂em mepûşû le tenxwaê bergê

١- کەتیفە: بۆخچە، کەتانیش بە مانای جل و بەرگی ژێری ژنانەیە.

٢- شیرما: مایەی پەنیر.

Ew berge tenpûş ha le tû cergê
Esrîn le sûmaê dîdeş meȓîzû
Xwer hem le şewqi şüyeḽeş mebîzû
Eger to manaê î şêére watî
Xwida bizanê babi xiḽatê

کەمتریٚ ئاسن، فیٚشتریٚ چووە
خواردنیٚ سفیٚد، مساڵ دووە
چووار میٚخیٚ کیشی و سیٚ وە پاوە
لە دووانزە مانگ، دۆ مانگ حساوە **دەزگایٚ حەلاجی کردنْ پەموو**

Kemtirê asin, fêştirê çuwe
Xwardinê sifêd misaḽḽ duwe
Çuwar mêxê kîşî wisê we pawe
Le duwanze manĝ, do manĝ ḧisawe

کەمووتەریٚ هاتیٚە وە شەسْ بەڕبەڕ
دووانزە باڵ دیٚریٚ، هەر باڵیٚ سی پەڕ **ساڵ و مانگ**

Kemûterê hatêe we şesi beȓ beȓ
Duwanze baḽ dêrê her baḽê sî peȓ

گـ

گایْ بازْ ڕۆ هەر دْگ لەڕێ
ها لە مەڕ[1] خوەش لەوەڕێ   کەێک، شپش، ئەسپێ

Gaê bazi r̂ûi herdig ler̂ê
Ha le mer̂î xweş lewer̂ê

گایْ سییەیْ یەیْ مەن بارێە
هەفت نەفەر کارکەر و خزمەتکارێە   ساج تاوە

Gaê sîyeê yeê men barêe
Heft nefer karker û xizmetkarêe

گرد گرد و پێچ پێچ، عەبیرْ چاخە
وە بان گەرمەسێر، وە خوار ئێلاخە   قلیان[2]

Gird gird û pêç pêç éebîri çaxe
We ban germesêr we xwar Iêl̂axe

١- مەڕ: مێرگ و کانی.

٢- قلیان: تلیاک.

گردە جوور دٙۆ وەرەن
کونا کوناس چـٙۆ سەرەن   **کوتـٙۆلەیٚ هەسەڵ**[1]

Girde cûri dü weren
Kwina kwinas çü seren

گرزە[2] چـٙۆ گرزنگ، سییەس چـٙۆ بزن
هەڵپەڕیٚ چـٙۆهار، قەپ گریٚ چـٙۆمار   **کەیٚک، شپش، ئەسپیٚ**

Girze çü girzinĝ,sîyes çü bizin
Heľperȇ çü har,qep girê çü mar

گریدەیٚ مشتیٚگە وڵیٚ کەید دەیشتیٚگە   **نەوس، هەوەس و ئارەزوو**

Girêdeê miştêge wiľȇ keyd deyştêge

گوڵە بەڕووژەیٚ، رەنگ زەرد و چەو کاڵ
مل کەچ و سایٚە و سەرگەرمْ خیٚاڵ   **بەرەفتاو، بەڕۆژە**

Gwiľe beȓûjeeê ȓenĝ zerd û çew kaľ
Mil keç wisaêe û sergermi xêaľ

١- کوتـٙۆلەیٚ هەسەڵ: شانەی هەنگ.

٢- گرزە: گرزە و گرزنگ بە مانای گردەڵ و خڕە.

گونوورٍ[1] پایٚ، سییە کتویەسە

خانم ژن زانیٚ، مانایٚ یە چەسە   میلی ستویەرمان، میلی سورمە کیشان

Gunûr̂î paê sîye küyese
Xanim jin zanê manaê ye çese

گەردەن کەلەیٚ قەن، چتو پیاڵەیٚ زەنگە

دۆم جاڕووْ وەن[2]، پایٚ مەیمتون ڕەنگە   شوتور، وشتر

Garden keleê qen, çü pyal̂eê zenĝe
Dom car̂ûi wen, paê meymün r̂enĝe

گەڵ دریٚ، هەوا گریٚ

نقرە ژەنیٚ، تڵا گریٚ   مەشکە

Gel̂ dire hewa girê
Niqre jenê til̂a girê

گیاێگ سەونز کردێە، لە خاکْ ئەرمەن

چەتر پەخش کردێە، لە بانْ دامەن

لە سا بێزارە، وە خوەر پەروەردە

لە ناو هەفت دڵنگ، خوەیٚ قایم کەردە   زڕات

Gyaêg senz kirdêe le xaki ermen
Çetir pexş kirdêe le bani damen

---

١ - گونوورٍ: گیایکە وەکو وەنگی کە خواردەمەنییە.

٢ - وەن: داری بەنیشت.

Le sa bêzare we xwer perwerde
Le naw heft diľînĝ xweê qayim kerde

گیسکە تەنگزی
تێر خواردێە لە بەرزی　　　　　کوْنە و ئاو

Gîske tenĝizî
Têr xwardêe le berzî

ل

لەباسْ دۆریایۆ، خەیات نەدیدە
ئاردْ هەڕیایۆ، ئاسیاو نەدیدە
چوو تراشیایۆ، نەجاڕ نەدیدە　　　　　سرێنجگ[١]

Lebasi düryâê xeêat nedîde
Ardi her̂yaê asyaw nedîde
Çû tiraşyaê necar̂ nedîde

١- سرێنجگ: دارێکی زۆر جوان و ڕێکە و بەرەکەی وەکو خورمایە.

له تەمامْ دنیا، مافیەت هەسە

تا نەچەشیدەێ، نییەزانێ چەسە

مەرگ، مردن

Le temami dinya mafyet hese
Ta neçeşîdeê nîyezanî çese

له جووانی چەفتە، له پیری راسە

هەر کەس بۆشێدەێ، خودا شناسە

مانگ

Le cuwanî çefte, le pîrî r̂ase
Her kes büşêdeê xwida şinase

له خڕەێ قاقەز، له نۆزەێ دەرزی

ئەگەر وەتیدەێ، سەد تمەن تیەرزی

قەڵەم و قاقەز

Le xir̂eê qaqez, le nüzeê derzî
Eger wetîdeê sed timen tyerzî

له دۆر تێ

بوو خۆن تێ

گولله

Le dür tê bû xün tê

له سرٍ قودرەتْ، بیناێ لامەکان
ئمڕوو یەێ لاشەێ، لێم بیه عەیان
هۆچکەس نەزانوو، ئەو لاشه چیشەن
نێره یا ماێه، بزه یا میشەن گییه، گەده

Le sirî qudreti bînaê la mekan
Imrû yeê laşeê lêm bye éeyan
Hüçkes nezanû ew laşe çîşen
Nêre ya maêe, bize ya mîşen

له شەوەکی تا ئێواره، گل خوەێ وه سارا
ئێواره تیەێدا خوەێ کەێده دارا گووچان، عەسا

Le şewekî ta ıêware gil xweê we sara
Iêware tyeêda xweê keêde dara

له قودرەتْ سرٍ خودا
سۆرخ و سفێد، زەرد چۆ تلا
چەن کۆیه و کەش تاراجشه
شاه تا گدا مختاجشه
فەوت شودەنش سیا گەشته
سفێد و بێ قورب، وێڵه لەێ دەیشته

١- شۆیەڵەێ ئاگر، بڵێسەی ئاگر
٢- کوچگانێ، سێپا

٣- گەرما

٤- زخاڵ، خەڵۆز

٥- خوڵەکوو، خوڵەمڕ، ژیلەمۆ

Le qwidreti siȓî xwida
Sorx û sifêd, zerd çü tiĺa
Çen küye û keş taracişe
Şa ta gida mixtacişe
Fewt şudeniş sya geşte
Sifêd û bê qurb,wêĺe leê deyşte

لە کوو پەێدا کەیم، ئوستادەیل قەدیم
پا مکەم بکەن، لە ڕۆ سەرزەمین
گاگا ڕۆیەڕۆ، گاگا شان وە شان
گاگا مەناڵن، وە دڵەێ بریان **دەرانە، دەرگا**

Le kû peêda keym ustadeyli qedîm
Pa mikem biken le ȓü serzemîn
Gaga ȓüyeȓü, gaga şan we şan
Gaga menaĺin we diĺeê biryan

لە هەوا لەرێ، لە زەمین گل خوەێ
گۆ ئەڕاێ شەو جمەێ باپیرْد کل کەێ **مێەس هەسەڵ، مێشەنگوین**

Le hewa lerê,le zemîn gil xweê

Gü er̂aê şew cimeê bapîrid kil keê

له هەوا هەڵگرێ، له زەۆ نیشێ
گۆ ئەڕاێ شەو جمەێ باپیرْد کیشێ

مێەس هەسەڵ

Le hew hel̂girê, le zeü nîşê
Gü er̂aê şew cimeê bapîrid kîşê

لەێ پەڕ ماڵ، لەو پەڕ ماڵ
گشتێ کەمووتەرْ بێ باڵ

هەچووڵک[1] ڕەشماڵ

Leê per̂î mal̂, lew per̂î mal̂
Giştê kemûteri bê bal̂

لەێ پەڕ ماڵ، لەو پەڕ ماڵ
گشتێ وەۆ بێ دەسماڵ

<u>هەچووڵک، کووچیل</u>

Leê per̂î mal̂ lew per̂î mal̂
Giştê weüi bê desmal̂

لەێ رۆ چید دەریاێگە

١- هەچووڵک، کووچیل، کڵکڵە: چێوێکە وەکو مەکۆی جۆلایی کە دەبێتە هۆی ڕاگرتنی ڕەشماڵ لەسەر دارە سەرەکییەکەیەوە.

له بانْ دەریا چیاێگە

له بان چیا سەوزە گیاێگە قلیان

Leê r̂û çîd deryaêge
Lle bani derya çyaêge
Le bani çya sewze gyaêge

لەێ دەسْ راوەن، لەو دەسْ راوەن

ماینێ شیپنێ، قاتر ها پاوەن تفەنگ

Leê desi r̂awen, lew desi r̂awen
Maynê şîpinê, qatir ha pawen

لەێرە تا میل مەککە

گشتێ کاوڕ و شەکە

له بتەوی گووان ئەکە دۆیەت، کەنیشک

Leêre ta mîli mekke
Giştê kawir̂ û şeke
Le bitewî guwan eke

م

ماریٚ هەس دۆ سەر دارە
لە دۆ کونا سەر دەر میٚارە   بەن شەواڵیٚن[1]

Marê hes do ser dare
Le do kwina ser der mêare

ماڵە گوجەرەیٚ[2]، ئەریەیٚ سەرپەڕیٚ
دەم تەنگ و زڵف شوورِ، تکە مەکەریٚ
ئایٚمە گوجەرەیٚ، کەژاوە سەریٚ   قەور

Maȓe gwicereê er yeê ser peȓê
Dem tenĝ û ziȓf şûȓ, tike mekerê
Aême gwicereê kejawe serê

ماڵە گوجەرەیٚ، سەر پەڕیٚ دیٚرم
کورِە کەچەڵەیٚ، وەیٚشەڕیٚ دیٚرم   کەڵەشیٚر

Maȓe gwicereê ser peȓê dêrim
Kwiȓe keçeȓeê weêşeȓê dêrim

١- بەن شەواڵیٚن: بەنەخویٚن، دۆخین.

٢- گوجەر: بچووک، چووک.

مامر پازەڕین، هەر دۆ پا لە ئاو

وەختْ چینگە، تیەیْدە گلاراو[1]   ئاسیاو ئاوی

Mamir pe zer̂în, her do pa le aw
Wexti çînige tyeêde gilaraw

مامرْ دەم زەڕین، مارْ دەم لە ئاو

مورغ مەخوەیْ لە مار، مار مەخوەیْ لە ئاو

وە شەو مەگەردیْ، وە رووژ مەکەیْ خاو   چراخ لالْە

Mamir dem zer̂în,mari dem le aw
Murx́ mexweê le mar,mar mexweê le aw
We şew megerdê we r̂ûj mekeê xaw

مامر یەکیْ خا دووانزە

جـۆجگ سیْسەد و پەنجا و پانزە   سالْ

Mamir yekê xa duwanze
Cücig sêsed û penca û panze

مانا بوزرگان وە تەمەناشەن

خودا مەزانوو بان پەنجە جاشەن   سات، سەعات

١- گلاراو: بیْقەرار بوون، بیْ تاقەت بوون. چینگە کردن: دانوکە، پاکڕەکی مریْشک و بالْندەیە لە سەر زەوی بۆ دەغلْ و دان.

Mana buzirgan we temenaşen
Xwida mezanû ban pence caşen

ماینْ سییەیٚ سرێنجی

نە کەیٚ خوەیٚ نە کونجی

باریٚ کەم وە خەروار

تەنگیٚ دەم وە بسمار   **ماشین**

Mayni sîyeê sirincî
Ne keê xweê ne kwincî
Barê kem we xerwar
Tenĝê dem we bismar

مفوو مل باریک، پاڵتاو پینەدار

کەمیٚ ها لە دەیشت، فرەیٚ ها لە شار   **گەرتی، عەمەڵی، گیرۆدە**

Mifû mil barîk,paȴtaw pînedar
Kemê ha le deyşt,fireê ha le şar

مناڵێگ هاوردێە بیٚ دەس و بیٚ پا

کورٍ بزایٚ ئۆشیٚ شوکر وە خودا   **خا، هێلکە**

Minaȴêg hawrdêe bê des û bê pa
Kwir̂ bizaê üşê şukir we xwida

مورغْ رەنگینْ پرٍ خەت و خاڵیٚ

پەروەردەێ نەفەس، نازک نەو هاڵێ

هەر وەخت ئەو مورغە، بکیشوو نەفەس

ساتێ سەدنەفەر، مەگیرووش وەدەس **قووڕی چای**

Murx́i r̂enĝîni pir̂ xet û xal̂ê
Perwerdeê nefesi nazik new hal̂ê
Her wext ew murx́e bikîşû nefes
Satê sed nefer megîrûş we des

مەل پەڵەنگی بێ دۆم

نە جۆیە خوەێ نە گەندۆم

چەرخێ خوەێدن وە سارا

نافێ رەسێ وە دنیا **مێەس هەسەڵ، مێشەنگوێن**

Meli pel̂enĝî bê dom ne cüye xweê ne gendom
Çerxê xweêdin we sara nafê r̂esê we dinya

مەلەیل هاتنا پەڕدار و بێ پەڕ

یەێ مەلێ هاتا بێ پەڕ قاقوڵ زەڕ **کەپوو**[١]

Meleyl hatina per̂dar û bê per̂
Yeê melê hata bê per̂ qaqul̂ zer̂

مەلێ دێرم لە مەل مەلان

١- کەپوو: گوڵەپەپولە، کەلە پاییزدا پێدەگات و بەدەم باوە دێت و دەچێت.

خایە مەکەێ وە ناو کەلان

نـە هـا زەمـیـن نـە ئـاسـمان　　　　**دارسمنەک، دارتەقنە، دار کونکەرە**

Melê dêrim le melmelan
Xaye mekeê we naw kelan
Ne ha zemîn ne asiman

مەلێگ ها وە بانْ مەلەیل گشتەوە

خا مەکەێ وە بانْ پەلەیل گشتەو　　　　**وەفر، بەفر**

Melêg ha we bani meleyl giştewe
Xa mekeê we bani peleyl giştewe

میت و میر و میم ناوشانە

بڕێ لە مەردم گیرْ داوشانە

وەختێ نیشنە بانْ تەختە گردەڵێ

حۆکمشان لە حۆکم قەێسەر بەتەرێ　　　　**قاپ گەمە، قاپ قۆمارخانە**

Mît û mîr û mîm nawişane
Bir̂ê le merdim gîri dawişane
Wextê nîşine bani texte girdel̂ê
ĥokmişan le ĥokmi qeêser beterê

مێرزام کیانام، مێرزام کیانام

ئەگەر کْ شێتم، ئەگەر کْ دانام

مەعلوومەن نسار، بکەری مانام

یەێ چشتێ دیمە، ساڵم و بێ نیش
ئوستادْ دانا، وە پێ ئـۆشن چیش
نە خاک و نە باد، نە ئاو و نە سەنگ
گەردێ وەێ دنیا، وە بێ سدا ودەنگ
مەل و موور و مار، نەدار تا درەخت
گێا و دەوڵەمەن، بەختدار و بێبەخت
یەێ وەخت کْ سکەێ مۆهرێ ڕەواجە
چەن کروور نفووس، وە ئەو مختاجە
یەێ وەخت پەتێارەێ، هـۆچ وە دەس نییە
هـۆچ باک نەداروو، گرەو کەس نییە   خوەر، خۆر

Mêrzam kêanam, mêrzam kêanam
Eger ki şêtim eger ki danam
Meélûmen nisar bikerî manam
Yeê çiştê dîme saĺîm bê nîş
Ustadi dana we pê üşin çîş
Ne xak û na bad,ne aw û ne senĝ
Gerdê we dinya we bê sida û denĝ
Mel û mûr û mar, nedar ta dirext
Gêa û dewĺemen, bext dar û bê bext
Yeê wext ki sikeê mohrê r̂ewace
Çen kirûr nifûs we ew mixtace
Yeê wext petêareê hüç we des nîye
Hüç bak nedarû, girew kes nîye

ن

نالّەێ شێڕْ نێر، تیەێدن لە باێر	
ها لە خزمەتێ، گەنج و جەواهێر	**١-گیزە گیزی سەماوەر**
هەرساتێ یەێجار، کەرەم کەێ لێمان	**٢- قەن**
هەرسات خلآتێ، بەخشێ وە پێمان	**٣- چای**

Naĺeê şêri nêr tyeêdin le baêir
Ha le xizmetê genc û cewahêr
Her satê yeêcar kerem keê leman
Her sat xiĺatşê we pêman

نوو مانگ لە زەمین، سێ مانگ لە دەرە	
ئسمْ شەریفێ، کلآو لە سەرە	
ئەوەڵ لە ئاێم، دۆیەم لە خەرە	
ئەگەر خەر نیید، ئەوە کەنگەرە	**کەنگر**

Nû manĝ le zemîn, sê manĝ le dere
Ismi şerîfê kiĺaw le sere
Eweĺ le aêim doyem le xere
Eger xer nîyd ewe kenĝere

نه باڵ دێرێ نه پەڕ

سەرێ بڕیدەو کەێدەدە خەوەر   نامە

Ne baĺ dêrê ne peȓ
Serê biȓîdew keêdede xewer

نه چارەکە نه نیم مەن

بار مەگرێ وە سی مەن   کەوش، پێڵاو

Ne çareke ne nîm men
Bar megirê we sî men

نه دەس دێرێ نه پا

ئاێم لووکنێ چۆ گا   گۆ، گوو

Ne des dêrê ne pa
Aêim lûkinê çü ga

نه دەس دێرێ نه پا

لۆلنێ وەرە و خودا   دۆد، دوکەڵ

Ne des dêrê ne pa
Lülinê werew xwida

نه دەم دێرێ نه زووان

فیکە کیشێ چـۆ شووان — ترِ کەندن

Ne dem dêrê ne zuwan
Fîke kîşê çü şuwan

نە گەنمە نە جـۆیە، ها لە بانْ را
نە ژن نە پیا، ها لە لاێ را
نە گا نە پەسێ، تێ لە لێ خوەرێ — ١- زڕات، ٢- داوڵ
ئی ژن و پیاگە، دەنگ لێ نیەکەرێ — ٣- وراز، بەراز

Ne genime ne cüye, ha le bani r̂a
Ne jin ne pya ha le laê r̂a
Ne ga ne pesê tê le lê xwerê
Î jin û pyage denĝ lê nyekerê

نە گیان دێرێ نە نەفەس
رێ کەێد وە بانْ هەر دۆ دەس
ئەر بـۆشیدەێ خەڕێمان کەێ خەس — گوللەی تفەنگ

Ne gyan dê ne nefes
r̂ê keêd we bani her do des
Er büşîdeê xer̂êman keê xes

نە ها هەوا نە ها زەوی

ناوقەێ باریک، ترێزە[1] قەوی — **جوولێیا، جۆڵا**

Ne ha hewa ne ha zewî
Nawqeê barîk, tirêze qewî

وِ

وە بانا یەکێ، وە خوارا دووان
بڕینەسەێ قنگْ ئەوەڵ ئاخرمان — **پاپووش، شەرواڵ**

We bana yekê, we xwara duwan
Biȓîneseê qinĝi eweȴ axiriman

وە جووانی ئاێمە، وە پیری خەرە
مل باریکەگەێ، گوڵگوڵی سەرە — **کەنگر**

We cuwanî aêime we pîrî xere
Mil barîkegeê gwiȴgwiȴî ȓenĝe

وە حۆکمْ خودا، وە زوورْ بەنە

١- ترێزە: سمت، سمت و ساتان، سەخری، ماک.

هەفت دۆچگ لە بانۘ یەێ دۆچگ بەنە　　　　　شەن

We ћokmi xwida we zûri bene
Heft düçig le bani yeê düçig bene

وە رووژ بێاخە، وە شەو چراخە
بانێ گەرمەسێر، خوارێ ئێڵاخە　　　　　قلیان

We r̂ûj bêaxe, we şew çiraxe
Banê germesêr xwarê ıêl̂axe

وە سڕ قوردەرتۘ حەی لامەکان
ناگا قڵاچەێگ، لێ بیە عەێان
نەقاشکاریە، گوڵگوڵ و رەنگ رەنگ
ئەو تەورە کەندش، ئوساێ با فەرهەنگ
گا وە گووشەێ قڵا، ماتەم مەنیشوو
گا گا پەێ دنیا، سەرێ مەکیشوو　　　　　کیسەڵ

We sir̂î qwidreti ћey la mekan
Naga qil̂açeêg lê bîye éeêan
Neqaşkarye, gwil̂gwil̂ û r̂enĝ r̂enĝ
Ew tewre kendeş usaê ba ferhenĝ
Ga we gûşê qil̂a matem menîşû
Gaga peê dinya serê mekîşû

هـ

هاته مالْمان تۆرکْ بێ زووان ١- منالْ
نایمه وەر دەمێ گووشت بێ سقان ٢- مەمگ

Hate maĺiman torki bê zuwan
Nayme wer demê gûşti bê siqan

ها دۆ لوو دەسد، نووڕێ پەێ چەمد
ئەگەر مەیلد بوو چسێدە دەمد سیکار

Ha do lû desid, nûȓê peê çemid
Eger meylid bû çisêde demid

هاژە هاژ تێخ، سەرمەوداێ دۆ دەم ١- هەورینگ[1]
یەکێ پا بەستە، یەکێ پشت وە خەم ٢- پەس
٣-چیەرەوان، خوری بڕ

Haje haji têx, ser mewdaê do dem
Yekê pa beste, yekê pişt we xem

١- هەورینگ: مقەستی خوری بڕین.

هامسەران دیمە، هامسەران دیمە
سەرچشمەێ لە تاقْ، نیم تڵا دیمە
میل مەنارەێ نەخشْ نەعیمە
گڕەێ دەرٚونێ نارْ عەزیم
زەمزەم و کەوسەر، مایەر حەکیمە

سەماوەر و چای

Hamseran dîme,hamseran dime
Ser çişmeeê le taqi nîm tiĺ̂a dîme
Mîli menareê nexşi neéîme
Giȓ̂eê derünê nari éezîme
Zemzem û kewser, maêer ȟ́ekîme

هانا هامسەران، من چشتێ دیمە
چڵاک و چیانْ، زوور مشتێ دیمە
دەم لە ناوڕاسْ، گاز پشتێ دیمە

ئاسیاو

Hna hamseran min çiştê dime
Çiĺ̂ak û çyani zûr miştê dîme
Dem le naw ȓ̂asi gaz piştê dîme

هزار پا درێ لە هزار فێشتر
گولە نییە و لە گولە تێژتر

تەلەفون

Hizar pa dêrê le hizar fêştir
Gwile nîye û le gwile têjtir

هزار وه هزار چی، مردێ وه مەزار چی

باوگێ پەنج مانگە، کوڕێ وه شار چی

شامی، شوتی

Hizar we hizar çî,mirdê we mezar çî
Bawgê penc manĝe, kwir̂ê we şar çî

هڵدم و دڵدم، شەش پا و دۆ سم

یەێ دم لە بان پشت، تا نەگریدەێ مشت

تا نەگری لە دم جم، نییەخوەێدەو سم

ترازوو

Hiĺdim û diĺdim şeş pa û do sim
Yeê dim le bani pişt ta negrîdeê mişt
Ta negrî le dim cim nîyexweêdew sim

هـێولْ خۆرمایی! سەونزْ چەمەنی

گوڵەیل وڵێنگ[1]، تْ چـێو نەمەنی

سەمەنی[2]

Hüli xormaî! sewnzi çemenî
Gwiĺeyl wiĺênig ti çü nemenî

هەتا هەتێە، مەتا بارەسێ

دنان چەفت و چڵ، پڕ مەخارەسێ

١- وڵێنگ: وەڵەنگاری، شۆخ و شەنگی.

٢- سەمەنی: سەمەنوو، خواردەمەنییەکە وەک حەڵوا کە لە ڕیشەی تازەی گەنم دروست دەکرێت.

هەرچێ کْ مەرێ، سلەجا مەکەێ

وە پاشمانەێ مەردم، لەڕەوا مەکەێ خەرمانکوت

Heta hetêe, meta baresê
Dinan çeft ûçiĺ, piř mexaresê
Herçê ki merê silica mekeê
We paşmaneê merdim lerê wa mekeê

هەترکنەێ مێو تەرەکدار

تا تەڕێ نەکەی نییەکەێ کار قەڵەم و جەوهەر، قەڵەم و مرەکەب

Hetirkineê mü terekdar
Ta terê nekey nîyekeê kar

هەتەتوو، مەتەتوو

سەر باریک و کوین[1] قوتوو درەوش

Hetetû, metetû
Ser barîk û kwîn qutû

هەڕە پا، پێولی سەر

نژی چەو، نخە سەر مەلێویە، کوللە

Herê pa pülî ser

١- کوین: قونگ، قنگ، قون.

Nijî çew, nixe ser

هەشەکنێ مەشەکنێ
کاوڕە لەڕێ دۆ شەکنێ **ئەڵەک**

Heşekinê meşekinê
Kawr̂e ler̂ê dü şekinê

هەفتاو چووار دەوریش، چوواریان ئەڤداڵە
دووان لە وانە، سەر حەدْ گشتە
تەنیا ئەوان زانن، دنیا چەن پشتە

١- چووار فەسڵ
٢- مانگ و خوەر

Hefta û çuwar dewrîş, çuwarêan évdaɫ
Duwan lewane ser ḧedi gişt
Tenya ewan zanin dinya çen pişte

هەفی هەفت سەر، دۆ کونا لە دەر
پیق لانە چەو، پەمێانە سەر **زەرداڵە**

Hefî heft ser, do kwina le der
Pîq lane çew, pemêane ser

هەکاکان دەقە، هەکاکان دەقە

حەڵقە داس لە دەورْ، دەلیایێ دۆ رەقە — خا، هێلکە

Hekakan deqe,hekakan deqe
h́el̂qe das le dewri delyaê do r̂eqe

هەلارەوا، مەلارەوا
چووار قول دێرێ چۆ چارەوا — تەڵەکین، پێخەف

Helarewa melarewa
Çuwa qwil dêrê çü çarewa

هەلارەوا، مەلارەوا
هەر هیلنێ وە دارەوا — گافارە، بێشکە

Helarewa melarewa
Her hîlinê we darewa

هەلەقان، مەلەقان
لە بێاوانەیل دۆ لەقان — باقە، نەی

Heleqan meleqan
Le bêawaneyl dü leqan

هەم سم دێرێ، سێپا دێرێ
نقرە ژەنێ، تڵا گرێ — مەشکە

Hem sim dêrê, sêpa dêrê
Niqre jenê tiĺa girê

هەوا بی وە بەڵخ[١]، زەمین بی وە تووز
ئەو چۊ فیلەتەن، یەی چۊ ئەشکەپووس
پایً چەپ دانە گەز، لە یەک چین وە قین
تاجْ زەڕینێان، تەمام بی وە خۊن

کەڵەشێری جەنگی

Hewa bî we beĺx, zemîn bî we tûz
Ew çü fîleten, yey çü eşkepûs
Paê çep dane gez, le yek çîn we qîn
Taci zer̂înêan temam bî we xün

هەور کەێ، هەڵا کەێ
نقرە ژەنێ، تڵا کەێ

مەشکە

Hewr keê, heĺa keê
Niqire jenê tiĺa keê

هەێ کاکا ڕەنگێ، هەێ کاکا ڕەنگێ
لە دۊر دیار دا، یەێ سفێد سەنگێ
حەڵقە دا لە دەورْ، دەلیاێ دۆ ڕەنگێ

خا، هێلکە

١- بەڵخ: بڵخە، قەرەباڵ، هەراهەرا.

Heê kaka r̂enĝê, heê kaka r̂enĝê
Le dür dyar da yeê sifêd senĝê
ḧeĺqe da le dewri delyaê do r̂enĝê

<u>ی</u>

یاران یاوەران، یاران دڵ شکاو
ئاگر کی دیە، لە ناوڕاسْ ئاو سەماوەر

yaran yaweran, yaran diĺ şikaw
Agir kî dye le nawr̂asi aw

یاران ئەو رووژ دیم، دۆ کەو لە یاڵێ
بێ خـۆن و بێ گووشت، بێ پەڕ و باڵێ
گیرن و گرفتار، وە قەێ یەێ تاشێ
ئەسیرن وە دەسْ قەدیم فەڕاشێ
گیرن و گرفتار، وە بەن و زەنجیر
وەختێ مەخوەنن، وە سداێ دڵگیر تەپڵی شەڕ

Yaran ew r̂ûj dîm do kew le yaĺê
Bê xün û bê gûşt, bê per̂ û baĺê
Gîrin û giriftar we qeê yeê taşê
Esîrin we desi qedîm fer̂aşê
Gîrin û giriftar we ben û zencîr
Wextê mexwenin we sidaê diĺgîr

یاڵ دار و باڵ دار، وه ڕۆ ئەورەوە
سوورْ ئسرافیل، وه چووار دەورەوە   تیّارە، فڕۆکە

Yaľdar û baľdar, we r̂ü ewrewe
Sûri ısrafîl we çuwar dewrewe

یەکێ ساز ژەنێ، یەکێ تەمـوره   ١- گیزەی سەماوەر
یەکێ قـۆته دا، له بنْ کـۆره   ٢- مەقاش
سیّان له سێ جوور، نیشتێه له شانێ   ٣- پیاڵە و قەندان و سینی
یەکێ چـۆ مفسد، هەر مەدا هانێ   ٤- چای رشن، چاتێکەر

Yekê saz jenê yekê temüre
Yekê qüte da le bini küre
Sêan le sê cûr nîştü le şanê
Yekê çü mifsid her meda hanê

یەێ تـۆیەمێ هەنی[١] بێ، تـۆیەم بێ پاسا
میوەیل بازێ رەس، ئەو مەیوو ئەنزا
زەردەن زاێفەن، بیم سەونزەن[٢]، بوورەن
تیەڵەن شیرینەن، له هزار جوورەن   هەڵەڕەزگە، رەزگی[٣]

١- هەنی: هاشت، ئاوێشت، چاند.

٢- بیم سەونز: بیم رازای خواروەوە و بە مانای کەمایەتییە. بیم سەونز واتە سەوزی تۆزکاڵ.

٣- هەڵەڕەزگە، رەزگی: بەری گیایەکە کە بەقەد نینووکێکە و وەکوو تەماتەیە و خۆراکییە.

Yeê tüyemê henî bê tüyem bê pasa
Mîweyl bazê r̂es ew meyû enza
Zerden zaêifen, bîm sewnzen, bûren
Tyel̂en, şîrînen, le hizar cûren

یەێ چشتێ دۊنم، قودرەت هامڕازە
نە قەیچی بڕە، نە مەقراز گازە
نەرمە چۊ پەمە، سفێدە چۊ ئەور
وەزنْ نیم کیلوو، نیەتیەرێد وە دەور
ماڵ شەیتان، تاری جاڵجاڵۆکە

Yeê çiştê dünim qudret hamaze
Ne qeyçî bir̂e, ne meqraz gaze
Nerme çü peme,sifêde çü ewr
Wezni nîm kîlû nyetyerê we dewr

یەێ چشتێ دێرم، دۆتەن یەێ سەرە
یەێ پاێ ها سیروان، یەکێ سەیمەرە
هەرکەس بوواچوو، ئەسڵ قەڵەندەر
زابی گەورا، زێی گەورە

Yeê çiştê dêrim do ten yeê sere
Yeê paê ha sîrwan yekê seymire
Her kes buwaçû esil̂î qel̂endere

یەێ چشتێ دیمە، کارْ ئادەمی
ئاراستەێ کەردەن، پەێ خاتر جەمی
سێ مانگ حاکمە، یا فرە یا کەم
حۆکمێ بڕاسە، چۆ سەدرْعەزەم شەقڵ خەرمان، مۆری خەرمان

Yeê çiştê dime kari ademî
Arasteê kerden peê xatir cemî
Sê manĝ ȟakime ya fire ya kem
ȟokmê biȓase çü sedri éezem

یەێ چشتێ دیمە لە ئی دەیشت و دەر
سفێدە چۆ قەن، شیرین چۆ شەکەر
زڵفان پەریشان، چەپی چەواشە
بەرگْ قرمز پووش، سەر لە ژێر لاشە پۆشگ[1]

Yeê çiştê dime le î deyşt û der
Sifêde çü qen, şîrîn çü şeker
Ziĺfan perîşan çepî çewaşe
Bergi qirmiz pûş ser le jêr laşe

یەێ چشتێ دیمە لە ئی دەیشت و دەر

[1] – گیاهێکە خوراکی لە ڕەگەزی پیازییەکان کە لە کێو شین دەبێت و هەم بە کاڵی و هەم بە برژاو دەخورێت.

هەم سەگ و هەم بوز، هەم ژن و هەم خەر

خەرووش، کەڕۆیە، کەروێشک

Yeê çiştê dime le î deyşt û der
Hem seg û hem buz, hem jin û hem xer

یەێ چشتێ هەنن، سیاێ سیارەنگ
بار مەگیروو، بێ وەزن و بێ سەنگ
بارێ ها نووا، زوورێ ها وە چەنگ

گازووڵک[1]

Yeê çiştê henin syaê sya r̂enĝ
Bar megîrû, bê wezn û bê senĝ
Barê ha nuwa, zûrê ha we çenĝ

یەێ چشتێ هەنن، فرە پڕفەنن
هەر چوونکە گەنن، وە فکرْ گەنن
وە دێهات فرە، وە کاوان کەمن
دڵنگْ وەرێ، وە دۆ رەقەمن

قڵا بازڵە، قژقارە، قشقەڵە

Yeê çiştê henin fire pir̂ fenen
Her çûnke genen we fikiri genen
We dêhat fire, we kawan kemin
Diĺinĝi were we do r̂eqemin

١- گازووڵک: گازڵۆک، قالۆنچە.

یەێ دانە ئەنار، کەفتە گژ دار
کوڕ جۆرەتدار، بچوو بارەێ خوار   **ئاگر**

Yeê dane enar kefte giji dar
Kwiȓî coretdar biçû bareê xwar

یەێ دارێ هەنەن، بێ حەد و حساو
جەرگش پارە مەو، چـۆ پەسْ قەساو
پارچە سیاسە، چـۆ زەنگی ماران
سەمەرْ ئەو دارە، پەخشە لە شاران   **کەتیرا**

Yeê darê henen bê ȟed û ȟisaw
Cergiş pare mew çü pesi qesaw
Parçe syase çü zenĝî maran
Semeri ew dare pexşe le şaran

یەێ دەهەن سفێد، دۆ دەهەن داروو
لە هەر دەهەنێ، ئەتر مەواروو
یەک پێش خزمەت و دۆ جڵەو داروو   **قووڕی**

Yeê dehen sifêd do dehen darû
Le her dehenê etir mewarû
Yek pêş xizmet û do ciľew darû

یەێ رووژ راگەم، کەفت وە شارێگا
وە شارْ فرەێ، کەس نیارێگا

کۆچە و بازاڕێ، گشتێ پەێوەسێ
کەسێ نمەچوو، وە یانەێ کەسێ قەورسان، قەبرستان

Yeê r̂ûj r̂agem keft we şarêga
We şari fireê kes nyarêga
Küçe û bazar̂ê giştê peêwesê
Kesê nimeçû we yaneê kesê

یەێ رووژێ راگەم کەفتە وەو راوە
دیم کْ ئوشترێگ دریا وە پاوە
ها لە رۆ مافیەتْ جەهان گشتەوە
پاڵان لە ژێر زگ، بار وە پشتەوە ١-ساج تاوە
وەختاێ ئەنجامێ، مەدەێ ئەو کارە ٢- نان
بەدەن سەڵامەت، بار زەخم دارە ٣- کووانێ، کوانوو

Yeê r̂ûjê r̂agem kefte wew r̂awe
Dîm ki uştirêg dirya we pawa
Ha le r̂ü mafyeti cehan giştewe
Pal̂an le jêr zig,bar we piştewe
Wextaê encamê medeê ew kare
Beden sil̂amet, bari zexm dare

یەێ ریشە بەنە، لەێ وەر مەغارە
گاگا چۆ قەنە، گا ژەهرْ مارە زووان، زمان

Yeê r̂îşe bene leê wer mex́are

Gaga çü qene, ga jehri mare

یەێ سەوزە پووشێ سەد سەر لە گەردەن
وە مەودایٚ تێخ بێ گیانش کەردەن
ئەۆ وە بێ کەفەن، وە خاک سپەردەن
خاک دەراوەردە، کەفنش کەردەن   **تەماکوو، توتن**

Yeê sewze pûşê sed ser le garden
We mewdaê têx bê gyaniş kerden
Eü we bê kefen we xak siperden
Le xak derawerde kefeniş kerden

یەێ کاڵە زڕات
پشانمە وڵات   **هەسارە**

Yeê kal̂e zir̂at, pişanime wil̂at

یەێ کۆزەێ هەس، وە شارْ فەرەنگ
دۆ ئاو ها لە تێ، هەر ئاوێ یەێ ڕەنگ   **خا، هێلکە**

Yeê küzeê hes we şari ferenĝ
Do aw ha le tê her awê yeê r̂enĝ

یەێ کووسە ڕەنگێ، کەفتێەسە فەند
ماوەێگە بییەسە ڕەفیقْ زەند

یا ڕەزاێ خوداس، یا شانسێ دێرێ
وە چەو خوەد دۊنی، ژنەد لە ژێرێ — کونەی ئاو

Yeê kûse r̂enĝê keftêese fenid
Maweêge bîyese r̂efîqi zenid
Ya r̂ezaê xwidas ya şansê dêrê
We çew xwed dünî jined le jêrê

یەێ کەنۊ دێرم لەێ وەرە
پڕێ هەسەڵ کەس مەخوەرە — لۊت، لووت

Yeê kenü dêrim leê were
Pir̂ê hesel̂î kes mexwere

یەێ گا دێرم یەێ چارەک بارێە
لە ژێرْ ئەو بارە، چم وچارێە[1]
تا سینەێ ئەو گا، نەنیشوو لە گڵ
ئەو بارە نیەتۊیەنێ، بووەێدە مەنزڵ — ساج تاوە

Yeê ga dêrim yeê çarek barêe
Le jêri ew bare çim û çarêe
ta sîneê ew ga nenîşû le gil̂
Ew bare nyetüyenê buweêde menzil̂

١- چم و چار: هەوڵ و تێکۆشان، تەقەلا.

یەێ مەل سفێد، خوەش خەت و خاڵە
گیروودەێ قەفەسْ، دەسْ نەو هاڵە
هەروەخت ئەو مەلە، بی وە نەفەسێ   ١-قووڕی
مەگەردە وە دەسْ، هەرسات یەێکەسێ   ٢- ئایم، مرۆڤ
ئەو مەلە چێشەن، ئەو مەلە کامە   ٣- پیاڵە
خۆنێ حلاڵ و گووشتێ حرامە   ٤- چای و سڵپ چای، تڵپەی چای

Yeê meli sifêdi xweş xet û xaľe
Gîrûdeê qefesi desi new haľe
Her wext ew mele bî we nefesê
megerde we desi her sat yeê kesê
Ew mele çêşen, ew mele kame
Xünê ḧiľaľ û gûştê ḧirame

یەێ مەلێ هاتێە، بێ باڵ و پەڕە
چۆ جەنگی سووار، دائیم لە شەڕە
دائیم لە تەقەلا و جووش و خورووشە
نییەزانی پەێ کی قڵاخی پووشە   ئاو رووشنکەرە[1]

Yeê melê hatêe bê baľ û bê peȓe
Çü cenĝî suwar daêim le şeȓe
Daêim le teqela û cûş û xurûşe
Nîyezanî peê kî qiľaxî pûşe

١- مێرroویەکی باڵدارە و بە سەر ئاودا دەسووڕێتەوە و باوەڕ وەهایە کە ئاو پاک دەکاتەوە.

یەێ نەفەرْ بێ دایە　　　١-بابا ئادەم
یەێ درەختْ بێ سایە　　　٢- خوەر، خۆر
یــەێ نـەفـەرْ بێ مـایە　　　٣- خەو

Yeê neferi bê daêe
Yeê direxti bê saêe
Yeê neferi bê maêe

یەێ وژە باڵا مۆختەسەری
پەشمالوو و دۆ ئاچەرێ[1]　　　پاچگ، پیی پەز، پاچە

Yeê wije baĺa moxteserê
Peşmalû û do açerê

یەێ و ژەس و بەرابەر
کوڵکەپشتە و داچەسەر
تـنـی خـواردیـە بــەرادەر　　　پاچگ

Yeê wijes û beraber
Kwiĺke pişte û dace ser
Tinî xwardye berader

١- دۆ ئاچەر: داچەسەر، دوولەت، هەر شتێک کە لە دوو لق یان دوولەت بێت.